

Izvještaj iz oblasti zaštite prirode i biodiverziteta za Bosnu i Hercegovinu o sprovođenju Zelene agende za Zapadni Balkan

Sarajevo/Banja Luka, oktobar 2025. godine

Izdavač:

Aarhus centar u BiH
Behdžeta Mutevelića 39,
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
Telefon: +387 33 660-588
Internet adresa: <https://aarhus.ba/>

Autori:

Vladimir Topić
Đorđe Stefanović

Dizajn:

Denis Žiško

Sarajevo, oktobar 2025.

Ovaj materijal je izrađen uz finansijsku podršku Evropske unije. Za njegov sadržaj isključivu odgovornost snosi Aarhus centar u BiH i izvještaj nužno ne odražava stavove Evropske unije.

Svi stavovi, činjenice, mišljenja i opservacije napisane u ovom izvještaju su isključivo stav autora ovog teksta te se za sve eventualne neusklađenosti samo autori ovog teksta mogu smatrati odgovornima.

Lista skraćenica

BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RS	Republika Srpska
BD BiH	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
CBD	Convention on Biological Diversity (UN Konvencija o biološkoj raznolikosti)
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama)
CMS	Convention on Migratory Species (Bonska konvencija)
IPBES	Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services
NBSAP	National Biodiversity Strategy and Action Plan (Nacionalna strategija i akcioni plan za biološku raznovrsnost)
EAS	Environmental Approximation Strategy (Strategija usklađivanja propisa u oblasti zaštite okoliša)
ESAP	Environmental Strategy and Action Plan (Strategija i akcioni plan zaštite okoliša)
EU	Evropska unija
NVO	Nevladine organizacije (Non-government organisation)
IUCN	International Union for Conservation of Nature (Međunarodna unija za zaštitu prirode)
GAWB	Green Agenda for the Western Balkans (Zelena agenda za Zapadni Balkan)
UN	Ujedinjene nacije
EIONET	European Environment Information and Observation Network (Evropska mreža za informisanje i osmatranje o okolišu)
MU	Međunarodni ugovori (u kontekstu Službenog lista BiH)
OCD	Organizacije civilnog društva
US	Ustavni sud
UNEP	United Nations Environment Programme (Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu)
USAID	United States Agency for International Development (Američka agencija za međunarodni razvoj)
NBS	Nature-Based Solutions (Rješenja zasnovana na prirodi)
Ze-do kanton	Zeničko-dobojski kanton
ENVIS	Environmental Institutions and Preparation for Pre-accession Funds

SADRŽAJ

Uvod	4
Regulatorni okvir Bosne i Hercegovine	6
Usklađenost propisa u Bosni i Hercegovini sa EU acquis u oblasti zaštite prirode	8
Institucionalni okvir Bosne i Hercegovine.....	10
Institucije Federacije Bosne i Hercegovine	10
Institucije u Republici Srpskoj.....	11
Institucije u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine	11
Koordinacija tijela nadležnih za poslove zaštite životne sredine u Bosni i Hercegovini...	13
Procjena kapaciteta institucija u Bosni i Hercegovini	14
Uključenost zainteresovanih strana.....	16
Finansijski izazovi.....	17
Zelena agenda	19
Zaštita prirode i biodiverziteta	21
Proglašenje novih zaštićenih područja u skladu s ciljevima za 2030. godinu	23
Razvoj zelene infrastrukture i ekološke povezanosti.....	31
Administrativni kapaciteti	32
Participacija sa fokusom na organizacije civilnog društva.....	36
Zaključci i preporuke	38
Aneks 1	40
Aneks 2	43
Aneks 3	45
Bibliografija	47

UVOD

Ovaj izvještaj je dio projekta Navigator Zelene agende – Osnaživanje civilnog društva za podršku razvoju klimatski neutralnih i otpornih ekonomija na Zapadnom Balkanu, koji sprovodi Beogradska otvorena škola u saradnji sa šest regionalnih partnera: organizacijom Eko-tim iz Crne Gore, udruženjem Aarhus centar u Bosni i Hercegovini, organizacijom Eco-Z sa Kosova*, Centrom za istraživanje i informisanje o životnoj sredini Eko-svest iz Sjeverne Makedonije, organizacijom Protection and Preservation of Natural Environment iz Albanije, kao i organizacijom CEE Bankwatch Network. Projekat je sufinansiran od strane Evropske unije.

Okosnica pregleda napretka ispunjenosti akcija iz Akcionog plana GAWB¹ i akcije predložene zajedničkim predlogom NGO za GAWB² su bile predmet ove analize. Pregled i analiza relevantnih strategija i propisa koji regulišu oblast zaštite prirode i biodiverziteta u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Distriktu Brčko je također bio predmet analize ovog izvještaja, kako bi se na što bolji način stekao uvid u regulatorni okvir Bosne i Hercegovine. Ova analiza je rađena tokom 2025. godine u periodu od maja do septembra.

Bosna i Hercegovina je decentralizovana zemlja, sa podjelom nadležnosti i odgovornosti između nivoa Bosne i Hercegovine (državni nivo); dva entiteta – Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Federacija je dodatno složeni entitet, sačinjen od deset kantona koji imaju zakonodavne, izvršne i pravosudne nadležnosti u oblasti zaštite prirode, ali zbog obima Izvještaja i nedostatka prostora neće se predstavljati propisi i strateški dokumenti na snazi u pojedinim kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Bez dublje analize podjele nadležnosti i odgovornosti, polazna osnova je u činjenici da je u oblasti zaštite životne sredine, zaštite i obnove prirodnih resursa i biološke raznolikosti ustanovljen sistem da Bosna i Hercegovina učestvuje u međunarodnim aktivnostima u oblastima, a da politiku i regulatorni okvir stvaraju i provode entiteti i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine. U ovom svjetlu, strateški i regulatorni okvir biće analiziran i za Bosnu i Hercegovinu, ali i za dva entiteta i za Brčko distrikt Bosne i Hercegovine.

Kompleksnost države, postojanje više nivoa sa zakonodavnim nadležnostima nosi sa sobom rizik velikog broja propisa – treba razumjeti situaciju da je u Bosni i Hercegovini na snazi 13 ustava i jedan statut koji određuje zakonodavne nadležnosti Brčko distrikta. S obzirom da je broj propisa ogroman a obim ovog Izvještaja ograničen, u narednom tekstu će se prezentirati samo oni propisi i

¹ https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf

² <https://bankwatch.org/publication/joint-ngo-proposals-on-the-gawb-action-plan-parts-1-and-2-action-plan-and-roadmaps>

institucije koje su u neposrednom operativnom odnosu sa zaštitom prirode i biološke raznolikosti.

Uz rizik da se to smatra propustom autora teksta, neće se govoriti o propisima kojima se uređuje oblast voda, šuma, lovstva, slatkovodnog ribarstva i niza drugih sektora koji imaju manji ili veći uticaj na zaštitu i očuvanje prirodnih vrijednosti.

Akcioni plan po sebi sadrži malo obavezujućih stvari za implementaciju koja se tiče konkretno rada na terenu, dok sa druge strane ima previše dokumenata planiranih za usvajanje. Ono što je konkretno neophodno jeste ubrzana realizacija zacrtanih aktivnosti i planova u praksi i na terenu. Neophodno je da se odgovarajuće institucije u Bosni i Hercegovini dosta više pozabave ispunjenjem ciljeva iz Konvencije o Biološkoj raznovrsnosti koji se tiču i odredbi Akcionog plana Zelene agende kada je riječ o zaštiti prirode i kreiranju 30% teritorije kao zaštićenih područja.

Analizirane su akcije iz Akcionog plana GAWB koje su sadržane sledećim redom:

1. Izrada i implementacija Strateškog plana za biodiverzitet Zapadnog Balkana do 2030. godine

Podaktivnosti: Izrada izvještaja o biodiverzitetu i Izrada Strateškog plana za biodiverzitet

2. Priprema planova za zaštitu i obnovu prirode, uključujući i morske oblasti

3. Izrada i implementacija Plana za obnovu šumskih pejzaža Zapadnog Balkana

Podaktivnosti: Priprema izvještaja o mogućnostima obnove i priprema Plana za obnovu šumskih pejzaža uključujući finansijski plan

4. Analiza koristi za biodiverzitet koje donose rešenja zasnovana na prirodi (NbS) i mogućnosti njihove integracije u planove za klimatske promene i druge sektorske planove

Podaktivnosti: Izvještaj o povezanosti klimatskih promjena i biodiverziteta

5. Jačanje mehanizama za regionalnu saradnju i strateško planiranje u oblasti očuvanja biodiverziteta i sprovođenja obaveza iz Konvencije o biološkoj raznovrsnosti

6. Pojačati angažman u okviru Rio konvencija Ujedinjenih nacija (i sinergiju između sve tri konvencije), te uložiti zajedničke napore u pripremi regionalne pozicije o globalnoj agendi za biodiverzitet nakon 2020. Godine

7. Uspostaviti Centar za informacije o biodiverzitetu Zapadnog Balkana radi poboljšanja razmene znanja i dostupnosti informacija

Pod aktivnosti: Okvir za praćenje i evaluaciju biodiverziteta

8. Razvoj zelene infrastrukture i ekološke povezanosti

Za potrebe ovog dokumenta izvršena je analiza stanja institucionalnih ovira u Bosni i Hercegovini po njenim administrativnim podjelama na nivou države, entiteta i Distrikta Brčko. Po pregledu administrativnih zaduženja, uslijedila je

analiza usklađenosti postojeće nacionalne legislative za Direktivama Evropske unije a u oblasti zaštite prirode, posebno se oslanjajući na Direktivu u staništima i Direktivu o pticama. Okosnicu za stvaranje ovog rada je pružila okvirna metodologija koju je prethodno razvio projektni konzorcijum na osnovu Zajedničkih predloga civilnog sektora za Akcioni plan za Zelenu Agendu za Zapadni Balkan.³ Također, za potrebe ovog rada, vršene se desktop analize, razgovori sa predstavnicima institucija i civilnog sektora, kao i upitnici. Upitnici su kreirani kao on-lajn anketa, od kojih je jedna sadržavala pet pitanja za predstavnike institucija o procesima zaštite prirode u BiH, finansijskim i administrativnim kapacitetima, dok je druga anketa sadržavala 11 pitanja ka organizacijama civilnog društva koje rade na polju zaštite prirode. Ova druga anketa je imala pitanja o procesima zaštite, viđenju OCD o implementaciji procesa zaštite, kapacitetima i uključenosti tj. participaciji u procesima donošenja odluka i radnim grupama. Oba anketna upitnika su stavljena u aneks analize kao dodatak.⁴

Upitnici su upućeni na 15 adresa iz civilnog sektora i isto toliko adresa iz institucionalnog sektora, ali samo iz oblasti zaštite prirode, te su tu bili adrese predstavnika ministarstava, Zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa, javnih preduzeća koji su upravljači i slično, dok u civilnom sektoru adrese za upitnike su bile organizacije koje podnose inicijative za zaštitu, analitički prate implementaciju procesa zaštite prirode, istraživačke organizacije i zagovaračke organizacije. Najviše se ističu organizacije iz Mreže za zaštitu prirode Bosne i Hercegovine.⁵ Kada su u pitanju odgovori na anketne upitnike, uspješnost povratnih informacija je bila 50% na upitnike od strane OCD i 2 uzorka od ukupno 15 iz institucionalnog sektora.

REGULATORNI OKVIR BOSNE I HERCEGOVINE

Bosna i Hercegovina ima vrlo ograničene nadležnosti za donošenje i usvajanje pravnih akata u oblasti zaštite prirode i biološke raznolikosti.

Organi i institucije Bosne i Hercegovine imaju nadležnost za vođenje poslova međunarodne saradnje. Na osnovu ovakve podjele nadležnosti u BiH, samo Bosna i Hercegovina može zaključivati međunarodne ugovore. Imajući u vidu činjenicu da je oblast zaštite prirode dosta detaljno regulirana na međunarodnim nivou, ističe se potreba obavljanja poslova zaključivanja i provođenja ugovora, što je nadležnost i odgovornost organa i institucija Bosne i Hercegovine.

³ https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2024/09/2024_10_Joint-NGO-proposals-on-the-GAWB-Action-Plan-Parts-1-and-2.pdf

⁴ Vidi Aneks 1

⁵ <https://npg.ba/clanice-mreze/>

Procjena je da je oblast zaštite prirode regulirana sa preko 120 međunarodnih ugovora, globalnih, regionalnih i/ili bilateralnih. Neki od njih su navedeni u Aneksu ove analize.⁶

Strategija usklađivanja propisa pravnoj stečevini EU u oblasti zaštite okoliša/životne sredine Bosne i Hercegovine (EAS) je dokument pripremljen u okviru projekta "Strengthening of Bosnia and Herzegovina's Environmental Institutions and Preparation for Pre-accession Funds (ENVIS), a predstavlja ciljeve i plan akcije na polju usklađivanja propisa u BiH sa *acquis* Evropske unije u oblasti okoline. Vijeće ministara BiH je donijelo Odluku o usvajanju ove strategije.⁷

Dio strategije se odnosi i na zaštitu prirode, prije svega Direktive o staništima ([92/43/EZ](#)) i Direktive o pticama ([2009/147/EZ](#)). Direktive propisuju obaveze zemalja članica usmjerene na uspostavljanje ekološke mreže Natura 2000, a zatim i obaveza monitoringa vrsta i stanišnih tipova od značaja za zaštitu prioritarnih staništa i divljih vrsta. Također, u BiH propisi se usklađuju i sa Uredbom (EU) br. 1143/2014 Evropskog parlamenta i Vijeća od 22. oktobra 2014. o sprečavanju i upravljanju unošenja i širenja invazivnih stranih vrsta

Bosna i Hercegovina nije preduzela aktivnosti na usklađivanju svojih propisa sa Uredbom (EU) 2024/1991 Evropskog parlamenta i Vijeća od 24. lipnja 2024. o obnovi prirode i izmjeni Uredbe (EU) 2022/869. S obzirom na značaj Uredbe i potrebi obnove prirode, smatramo da postoji potreba da se propisi u BiH, na svim nivoima u skladu sa ustavom BiH, usklade sa ovom Uredbom EU u što kraćem roku. Uredba je značajan iskorak EU prema novom nivou odnosa prema prirodi; stanje stvari je jako loše, te je prevladalo shvatanje da samo očuvanje i zaštita trenutnog stanja nije dovoljno. Potrebno je raditi na obnavljanju prirodnih resursa u smislu da se prirodni resursi vraćaju u stanje koje je postojalo prije antropogenih uticaja ili na nivo koji je moguć u današnjim uslovima. Uredba zahtijeva od zemalja članica da pripreme planove obnove u vrlo kratkom roku, te da provode projekte obnove sa ciljem da se do polovine tekućeg vijeka obnovi ili bar planira obnova ukupnog prirodnog naslijeđa u Evropskoj uniji.

Zakonima o zaštiti prirode u oba entiteta omogućeno je proglašavanje područja pod zaštitom u skladu sa IUCN kategorizacijom. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prirodi FBiH iz 2025. godine, omogućeno je da i jedinice lokalne samouprave vode postupak proglašenja područja zaštićenim uz saglasnost federalnih i kantonalnih organa, kao što je to slučaj u RS. Generalno, propisi su u dobroj mjeri usklađeni sa propisima EU i sa međunarodnim ugovorima, ali primjena i izvršenje propisa treba da se poboljša.

⁶ Vidi Aneks 2

⁷ Odluka je objavljena u "Službenom listu BiH br. 91/18

Podjelom nadležnosti u FBiH, prema Ustavu Federacije, oblast zaštite okoline je u nadležnosti i federalnih i kantonalnih organa. Ovo znači da osim propisa i strateških i planskih dokumenata na nivou FBiH, postoje propisi o zaštiti okoline i zaštite prirode na nivou svakog od 10 kantona u FBiH. S obzirom na ograničeni prostor ovog Izvještaja neće se davati pregled propisa kantona. Sa druge strane propisi u Republici Srpskoj su u dobroj mjeri usklađeni sa propisima EU.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu BD BiH) je jedinica lokalne samouprave *sui generis*, koja ima zakonodavne i izvršne nadležnosti za uređenje oblasti životne sredine, te je na nivou distrikta izgrađen pravni okvir, koji uključuje i propise kojima se uspostavlja sistem zaštite okoline, što uključuje i zaštitu prirode.

Sistem nije razrađen i nije usklađen sa propisima Evropske unije. Na snazi je mali broj propisa i propisi su relativno stari i prevaziđeni, odnosno nisu uvojili najnovije tekovine modernog prava zaštite i očuvanja prirodnih vrijdnosti. Iako je Zakon o zaštiti prirode prečišćen 2024. godine i prečišćeni tekst objavljen u Službenom glasniku 2024. godine, radi se o tekstu koji je usvojen još davne 2004. godine. Na osnovu zakona o zaštiti prirode nije donijet nijedan podzakonski akt.

Osim činjenice da je zakon o zaštiti prirode dosta star, BD BiH nije donio podzakonske akte kojima se uređuje oblast zaštite prirode, tako da je regulatorni okvir dosta oskudan.

USKLAĐENOST PROPISA U BOSNI I HERCEGOVINI SA EU ACQUIS U OBLASTI ZAŠTITE PRIRODE

U prethodnom dijelu teksta dat je kratak pregled propisa u Evropskoj uniji koji regulišu pitanja zaštite prirode u Uniji. Bosna i Hercegovina je zemlja kandidat, kojoj su u krajem 2022. godine odobreni pristupni pregovori pod određenim uslovima. Postoji trend usaglašavanja propisa sa EU *acquis* generalno, postoji obaveza svih organa u BiH da uz nacрте pravnih akata dostavljaju i mišljenje o usklađenosti propisa sa zahtjevima EU *acquis*. Institucije BiH ne pripremaju izvještaje o stanju usklađenosti propisa sa zahtjevima EU propisa.

Evropska Komisija svake godine podnosi Izvještaj o stanju u Bosni i Hercegovini prema EU Parlamentu i Vijeću. Izvještaj gleda generalno na stanje stvari u zemlji, sa fokusom na ukupno političko stanje, demokratizaciju, vladavinu prava i socio – ekonomska kretanja. Za potrebe ovog Izvještaja, značajno je navesti da se u Izvještaju za 2024. godinu, na stranici 92. navodi sljedeće:

"Kad je u pitanju zaštita prirode, BiH još uvijek nije usvojila listu potencijalnih Natura 2000 područja i podzakonskih akata, niti je uspostavila sistem za praćenje biodiverziteta. Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) potrebno je u cijelosti provesti. BiH treba da pripremi

zakonsku regulativu za ratifikaciju i članstvo u Protokolu iz Nagoje uz Konvenciju o biološkom diverzitetu iz 1992. godine.”⁸

Organizacije civilnog društva u BiH, okupljene u platformu Partnerstvo 27, svake dvije godine pripremaju i objavljuju “Izvještaj iz sjene o napretku BiH u približavanju EU u oblasti zaštite okoline”. Izvještaj je mišljenje i zapažanje organizacija, ali činjenica je da na prezentaciji Izvještaja prisustvuju i predstavnici nadležnih ministarstava i predstavnici EU delegacije u Bosni i Hercegovini. Dosadašnji izvještaji o stanju stvari u oblasti zaštite prirode su se fokusirali na usklađenost nacionalnih propisa sa direktivama o staništima i divljim pticama.

U pogledu transpozicije ove dvije direktive, dva entiteta su napravila određeni napredak usvajanjem novih zakona o zaštiti prirode 2024. i 2025. godine. Federacija BiH je donijela i Uredbu o Natura 2000 još 2011. godine, ali nije učinjeno mnogo na primjeni te uredbe. Republika Srpska i Brčko distrikt nisu donijeli propise kojima uređuju oblast Natura 2000.

Oba entiteta su donijela propise o crvenim knjigama, ali postoji stav struke da je potrebna detaljna revizija tih dokumenata jer nisu usklađena sa zahtjevima EU. Nema jasnih planova o tome kada bi revizija akata o ugroženim vrstama mogla biti urađena.

Stanje stvari u Brčko distriktu je mnogo lošije od stanja stvari u entitetima. U BD postoji samo Zakon o zaštiti prirode, koji datira iz 2004. godine. Osim što je zakon vrlo star i prevaziđen, na osnovu ovog zakona nije donijet nijedan podzakonski akt. Na teritoriji Brčko distrikta ne postoji nijedno zaštićeno područje. Nema zvaničnih najava i planova za usvajanje novog zakona ili donošenje nekog od podzakonskih akata koji bi preciznije regulisao oblast zaštite prirode i biološke raznolikosti.

Bosna i Hercegovina, odnosno entiteti i Brčko distrikt, nema propis niti odredbi u propisima, niti najavu usklađivanja sa Uredbom EU (EU) 2022/869(EU) o obnovi prirode. Generalno gledano, napredak BiH prema standardima EU je u zastoju, tako da se ne može očekivati bitno unapređenje stanja u kratkom roku. Mada Bosna i Hercegovina nije potpisala sporazum o saradnji u okviru Evropske mreže za izvještavanje i osmatranje (EIONET), postoji praksa da pojedini organi i institucije sistema dostavljaju podatke prema Evropskoj agenciji za okolinu, čime se daje jasan signal da BiH želi da učestvuje u ovim procesima. Dio podataka i izvještaja koji se dostavljaju su i podaci i izvještaji iz sektora zaštite prirode.

Kao zaključak u dijelu o približavanju BiH prema EU može se reći da su evidentni naponi da se stanje stari unaprijedi, ali da postoji izražena potreba za organizovanim i temeljnim promjenama u propisima kako bi se standardi EU primjenjivali u BiH.

⁸ https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjesce-o-bosni-i-hercegovini-za-2024-godinu_1730986501.pdf

INSTITUCIONALNI OKVIR BOSNE I HERCEGOVINE

INSTITUCIJE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Ranije je utvrđeno da nivo BiH nema nadležnosti u oblasti zaštite prirode, osim što se na nivou BiH donose odluke o ratifikaciji međunarodnih sporazuma. S obzirom da organi i institucije Bosne i Hercegovine ne učestvuju u primjeni propisa i ne učestvuju neposredno u realizaciji poslova, fokus će biti prebačen na institucije ustavnih jedinica – entiteta i BD BiH.

Federalno ministarstvo okoliša i turizma obavlja upravne i stručne poslove u oblasti zaštite, očuvanja i unapređenja okoline u Federaciji BiH. Ministarstvo je najvažniji organ koji učestvuje u kreiranju politike zaštite okoline i stara se o izvršenju iste. U segmentu zaštite prirode, priprema zakone i odluke viših organa vlasti, samostalno donosi pravilnike i druge akte kada je na to ovlašteno zakonom, učestvuje u procesima procjene uticaja na okolinu. Također, vodi i koordinira postupke pripreme stručnih osnova u procesima proglašenja zaštićenih područja.

Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine je osnovan kao finansijska institucija koja prikuplja sredstva koja obveznici uplaćuju po raznim osnovama, a tiču se obaveza prema propisima iz upravne oblasti zaštita okoline. Tokom vremena, u procesu razvoja Fonda i nedostatka stručnih organizacija i institucija, Fond je preuzimao određena funkcije koje nisu usmjerene samo na finansijske tokove, nego više liče na obaveze agencija za zaštite okoline. Ograničeni obim ovog izvještaja ne dozvoljava dublju analizu ove konstatacije, stoga samo informacija da Fond koordinira i vodi Informacioni sistem zaštite okoline u FBiH te, prema Zakonu o zaštiti prirode, do osnivanja Zavoda za zaštitu prirode obavlja poslove koje tradicionalno obavlja Zavod – stručne poslove, uključivo pripremu stručnih podloga i operativnu koordinaciju poslova u procesu proglašenja zaštićenih područja.

Mada Zakon o zaštiti prirode u svojim odredbama reguliše određena poslove koje obavlja **Zavod za zaštitu prirode**, ovaj organ/institucija nije uspostavljena/osnovana. Postoje inicijative, uglavnom OCD, da se Zavod uspostavi, ali za sada nema konkretnih aktivnosti na uspostavljanje zavoda. Osnovni problem u sektoru zaštite prirode u FBiH jeste činjenica da ne postoji stručna upravna organizacija koja vodi i koordinira poslove zaštite prirode. Zakoni u tekstu određuju da će određene poslove voditi "Zavod", ali do toga još nije došlo. Poslove Zavoda do njegovog uspostavljanja vodi Fond za zaštitu okoliša FBiH.

Osim institucija ustanovljenih na nivou FBiH, svaki od 10 kantona u Federaciji je osnovao i vlastito **kantonalno ministarstvo nadležno za poslove zaštite okoline**. U oblasti zaštite prirode, tačnije u proglašenju zaštićenih područja, odluku o proglašenju Federalni organi donose samo za područja Ia, Ib i II kategorije. Za sva ostala područja, odluke donose kantonalni organi.

Mada je rečeno da se neće analizirati kantonalni nivo upravljanja prirodnim resursima na kantonalnom nivou, potrebno je istaći da je **Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja** u Sarajevskom kantonu registrovana 5. februara 2010. godine i svoj rad definiše na osnovu Planova upravljanja za zaštićena područja na teritoriji Sarajevskog kantona. Postoji inicijativa da se slična institucija uspostavi i u Zeničko-dobojskom kantonu. Pregovori između nevladinih organizacija i Vlade Ze-do kantona su u toku.

INSTITUCIJE U REPUBLICI SRPSKOJ

Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju vrši upravne i druge stručne poslove, koji se odnose na integralnu zaštitu i unapređivanje životne sredine i prirode uopšte, istraživanje, planiranje i upravljanje kroz mjere zaštite životne sredine, prirodnih resursa, prirodno i kulturno nasljeđe, stručno i finansijsko učešće u restauraciji, rekonstrukciji i konzervaciji prirodnog i kulturno-istorijskog nasljeđa u Republici. Ministarstvo obezbjeđuje stručno i finansijsko učešće u zaštiti i održavanju nacionalnih parkova Republike, izradu zakonskih i podzakonskih akata iz nadležnosti Ministarstva, učešće u procesima evropskih integracija kroz projekte i programe finansiranja u oblasti prostornog planiranja, građevinarstva i ekologije i druge poslove u skladu sa zakonom.

Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa obavlja upravne i druge stručne poslove, koji se odnose na: određivanje, evidenciju, istraživanje i vrednovanje nepokretnosti, pokretnih stvari i dijelova prirode koji uživaju prethodnu zaštitu. Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa je upravna organizacija u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske. Zakonom o zaštiti prirode republike Srpske, Zavod je određen da vodi poslove informacionog sistema zaštite prirode u Republici Srpskoj.

INSTITUCIJE U BRČKO DISTRIKTU BOSNE I HERCEGOVINE

Poslove zaštite, očuvanja i unapređenja okoline u Brčko distriktu BiH vode nadležna odjeljenja u Vladi Brčko distrikta. Odjeljenja su osnovana Zakonom o javnoj upravi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.⁹ Prema članu 13. Zakona o javnoj upravi, organi javne uprave odgovorni su za trajno praćenje stanja u oblastima za koje su organizovani, za potpunost i ažurnost podataka i obavještenja i za stručnu osnovanost ocjena o stanju, pojavama i inicijativama za rješavanje pitanja iz te oblasti. Odjeljenje, na osnovu zakona donosi podzakonske akte iz svoje nadležnosti, rješava u upravnom postupku i vrši nadzor nad

⁹ Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 18/24 – prečišćen tekst

primjenom i provođenjem propisa iz svog djelokruga. Organima javne uprave rukovode gradonačelnik, šefovi odjeljenja, direktor Direkcije za finansije Distrikta, direktor Ureda za upravljanje javnom imovinom i koordinator Kancelarije Distrikta pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.

Odjeljenje za prostorno planiranje i imovinskopravne poslove nadležno je, između ostalog, za zaštitu životne sredine i izdavanje ekološke dozvole, zaštitu objekata kulturnog i historijskog značaja i prirodnog naslijeđa te druge poslove iz nadležnosti Odjeljenja određene zakonom i drugim propisima.

Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu vodi poslove vezano za uređivanje i razvoj poljoprivrede, šumarstva, uzgoj životinja, lov i ribolov, veterinarsku djelatnost, zaštitu i unapređivanje šuma, ruralni razvoj i druge poslove iz nadležnosti Odjeljenja određene zakonom i drugim propisima.

Odjeljenje za evropske integracije i međunarodnu saradnju, između ostalog, vodi poslove koordinacije organa javne uprave i institucija Distrikta u planiranju i ispunjavanju obaveza u procesu evropskih integracija, praćenje i izvještavanje nadležnih institucija Bosne i Hercegovine o ispunjavanju obaveza Distrikta u procesu evropskih integracija kroz koordinaciju nadležnih organa javne uprave i institucija Distrikta te koordiniranje poslova na usklađivanju pravnog sistema Brčko distrikta Bosne i Hercegovine sa standardima za pristupanje Evropskoj uniji;

Kancelarija koordinatora za Distrikt pri Vijeću ministara Bosne i Hercegovine je osnovana Zakonom o javnoj upravi BD BiH. Ovo tijelo nadležno je, između ostalog za uspostavljanje i održavanje saradnje i koordinaciju sa institucijama BiH, međunarodnim organizacijama, fondovima, ambasadama kao i koordinaciju sa nadležnim odjeljenjima Vlade, radnim grupama i tijelima. Kancelarija podnosi izvještaja i predlaže aktivnosti gradonačelniku i Vladi koji se odnose na koordinaciju i saradnju Distrikta sa Vijećem ministara BiH i drugim institucijama BiH.

Predstavnici Brčko distrikta učestvuju u radu Međuentitetskog tijela za životnu sredinu. Brčko Distrikt imenuje dva člana u ovo tijelo.

Brčko distrikt na svojoj teritoriji nije proglasio nijedno zaštićeno područje. Nisu uspostavljeni zavodi ili slične institucije koje obavljaju stručne poslove u sistemu zaštite prirode.

KOORDINACIJA TIJELA NADLEŽNIH ZA POSLOVE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE U BOSNI I HERCEGOVINI

U narednom tekstu dat je pregled sistema koordinacije koji treba da uskladi rad i djelovanje institucija različitog nivoa, u kontekstu pregleda pravnih osnova za saradnju tijela unutar zemlje što neposredno ima jaki uticaj na saradnju Bosne i Hercegovine sa međunarodnim ustanovama, posebno Evropskom agencijom za životnu sredinu (EEA).

Entiteti i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine direktno komuniciraju i ostvaruju direktnu saradnju na osnovu entitetskih propisa, posebno u onim poslovima kojima se ispunjavaju međunarodnopravne obaveze Bosne i Hercegovine. U ovom kontekstu, zakonima koji regulišu oblast zaštite životne sredine u entitetima i Brčko distriktu, osnovano je **Međuentitetsko tijelo za životnu sredinu/okoliš**, koje broji po četiri člana iz oba entiteta i dva člana iz Brčko distrikta BiH. Članove imenuju entitetske vlade odnosno Vlada BD BiH.

Međuentitetsko tijelo, između ostalog koordinira aktivnosti usmjerene na komunikaciju sa međunarodnim institucijama u kontekstu izvršenja međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine. Izvještaji o radu Međuentitetskog tijela nisu dostupni za širu javnost.

Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine je stručno, samostalno tijelo Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, koje obavlja poslove koordinacije aktivnosti i institucija u Bosni i Hercegovini u kontekstu pristupanja Bosne i Hercegovine prema Evropskoj uniji.

Proces koordinacije obuhvata sve institucije u Bosni i Hercegovini, sa ciljem iznošenja jedinstvenog stava Bosne i Hercegovine u procesima komunikacije sa tijelima EU u procesu približavanja. Koordinacija procesa evropskih integracija u Bosni i Hercegovini zasniva se na principima poštovanja postojeće unutrašnje pravne i političke strukture u Bosni i Hercegovini i zaštite ustavima definisanih nadležnosti svih nivoa vlasti i njihovih institucija u pojedinim oblastima obuhvaćenim procesom evropskih integracija.

Direkcija je sa ciljem regulisanja procesa koordinacije, a u saradnji sa svim nivoima vlasti u zemlji, donijela sljedeće akte kojima se pravno reguliše proces koordinacije:

- Odluka o sistemu koordinacije procesa evropskih integracija u BiH;
- Odluka o uspostavljanju Komisije za evropske integracije;
- Odluka o uspostavljanju radnih grupa za evropske integracije
- Odluka o utvrđivanju članova stalne delegacije BiH u okviru Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje;

- Uputstvo o ministarskim konferencijama u sistemu koordinacije procesa evropskih integracija u BiH.

S obzirom da je Direkcija za evropske integracije organ uprave, osnovan propisima Bosne i Hercegovine i djeluje u okviru Vijeća ministara BiH, možda je trebalo da se nađe na listi institucija Bosne i Hercegovine ali autori uzimaju odgovornost da je navedu u dijelu koji se odnosi na poslove koordinacije poslova, posebno u kontekstu pristupanja prema Evropskoj uniji, što uključuje i usklađivanje propisa sa propisima EU.

PROCJENA KAPACITETA INSTITUCIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Lista institucija koje se posredno i neposredno bave poslovima zaštite prirode je dosta dugačka, što je, prije svega, posljedica visokog nivoa decentralizacije zemlje.

Također, poslovi zaštite okoline i/ili prirode nisu izdvojeni u poseban sektor, nego se jedinice za obavljanje poslova u ovim sektorima vezuju za druge poslove u objedinjenim organima.

Veliki broj institucija dovodi do činjenice da su vrlo česti slučajevi da broj uposlenika u jedinicama koje se bave pitanjima zaštite nije dovoljan. Entitetska ministarstva, koja su *focal point* institucionalnog okvira, imaju po tri-četiri uposlenika u jedinicama koje se bave zaštitom prirode. Imajući u vidu da su ministarstva prvenstveno upravni organi, očekivano je da uposlenici najviše svojih kapaciteta usmjeravaju na obavljanje upravnih poslova, izdavanju odobrenja, zabrana, saglasnosti itd. i učestvuju u kreiranju i implementaciji politika za nivoe za koje su angažovani. Nedostaje vremena i potencijala za obavljanje stručnih poslova.

Stručne institucije, zavodi, agencije, instituti, obavljaju poslove iz svoje nadležnosti i odgovornosti, čime nerijetko pružaju pomoć u obavljanju stručnih poslova. Problem je u činjenici da stručne organizacije i institucije vrlo često nisu u sastavu organa uprave koji obavlja poslove zaštite prirode, tako da ne postoji direktna obaveza ili mogućnost da nadležni organi zahtijevaju obavljanje određenih poslova od zavoda, agencija i sl. Time se umanjuje funkcionalna sposobnost organa nadležnih za poslove zaštite prirode.

Organi uprave se tradicionano finansiraju iz budžeta ustavne jedinice, tako da se često javlja problem da budžet nije odredio dovoljno sredstava za obavljanje poslova iz sektora zaštite prirode.

Broj uposlenika varira od organa do organa i uglavnom je jako ograničen. U razgovorima sa djelatnicima nadležnih organa, često se ističe da je broj uposlenika na nivou 50 – 60% od broja koji je predviđen sistematizacijom poslova¹⁰.

Stručnost i posvećenost uposlenika u organima uprave nije upitna, obično su to osobe sa dugim iskustvom u radu, dobrim poznavanjem situacije, ali jednostavno ne postoji adekvatan broj ljudi koji bi iznijeli poslove na zadovoljavajućem nivou.

Veliki broj institucija koje učestvuju u poslovima djeluju u okviru organa kojima je prioritet obavljanje poslova iz neke druge oblasti (npr. Zavod za očuvanje kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa RS je u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture RS), tako da ostaje pitanje kakav je status jedinica u okviru svojih matičnih institucija.

Stalni stresovi u ekonomiji zemlje uslovio je potrebu da se štedi, prije svega na upošljavanju u organima uprave na svim nivoima. U razgovorima sa nadležnim rukovodiocima oni često ističu da ne mogu upošljavati nove uposlenike zbog generalne politike štednje na svim nivoima.

Generalni status institucija iz sektora zaštite prirode je uslovljen činjenicom da zaštita prirode nije u „istom rangu“ kao institucije koje su profitabilne, tako da u odlučivanju o jačanju kapaciteta uvijek imaju prednosti sektori koji se bave poslovima koji donose profit (energetika, industrija, rudarstvo, poljoprivreda...).

Na lokalnom nivou problemi u uvećani i ograničeni resursi dovode do činjenica da jedna osoba vodi poslove zaštite okoline zajedno sa obavljanjem nekih drugih poslova (komunalni poslovi i sl.).

Generalno, institucije sistema postoje, pokušavaju da rade posao za koje su odgovorne i nadležne, ali činjenica je da su kapaciteti organa ograničeni i da se ne postižu očekivani rezultati, posebno u okolnostima da BiH mora da usklađuje svoj okvir sa okvirom u EU.

U nekoliko navrata provedeni su projekti sa ciljem unapređenja kapaciteta javnog sektora, ali određeni napredak postoji za vrijeme trajanja projekta, bez održivosti i trajnog poboljšanja stanja.

Sigurno da postoji potreba da se kapaciteti institucija unaprijede u sljedećem:

- Broj uposlenika u nadležnim tijelima
- Osnivanje tijela koja nedostaju
- Poboljšanje statusa u vidljivosti organa koji se bave poslovima zaštite prirode
- Održivo finansiranje na višem nivou od trenutne situacije.

¹⁰ Redovni sastanci sa Federalnim ministarstvom okoliša i turizma, konstatacija predstavnika ministarstva

U smislu nivoa kapaciteta, potrebno je sagledati i zahtjev same Sofijske deklaracije, istaknut u završnom dijelu teksta Deklaracije. Naime ovaj dio teksta Deklaracije govori da su zemlje potpisnice preuzele obavezu da poboljšaju međusektorsko upravljanje i podršku integraciju zelene i niskokarbonske tranzicije, između ostalog, putem reforme javne uprave, upravljanjem javnim finansijama, programom ekonomske reforme i mobilizacijom vlastitih resursa. Ovakva formulacija daje za pravo da se zaključi da, u trenutku potpisivanja Deklaracije, postojeća struktura i pravno-institucionalni okvir nisu dovoljni kako bi se BiH aktivno uključila u provođenja zahtjeva Deklaracije. Koliko je u Bosni i Hercegovini učinjeno u ovom kontekstu – gotovo ništa.

Zahtjevi Deklaracije su vrlo ozbiljni i potrebno je pristupiti organizovanom i temeljnom prestrukturiranju javnog sektora, sa ciljem podizanja kapaciteta institucija kako bi mogle da se na adekvatnom nivou uključe u procese zelene tranzicije i realizaciji polova koje realizuju pet stupova Zelene agende.

UKLJUČENOST ZAINTERESOVANIH STRANA

Pregled institucija Sistema u Bosni i Hercegovini i njenim ustavnim jedinicama je obuhvatio samo organe i institucije osnovane zakonima koji regulišu javnu upravu te sektorskim zakonima koji regulišu određene oblasti od značaja za zaštitu prirode. U ovom dijelu teksta je pregled rada i učešća drugih tijela, ustanova, organizacija i platformi koje neposredno i aktivno sudjeluju u procesima zaštite prirodnog dobra u Bosni i Hercegovini.

Akadska zajednica u Bosni i Hercegovini predstavljena je uglavnom kroz Univerzitete (Sveučilišta) u svim većim centrima u zemlji. U okviru svojih istraživanja, djelatnici akademskih ustanova doprinose praćenju stanja, osmišljavanju budućih aktivnosti i pokreću postupanja nadležnih tijela, posebno u procesima zaštite određenih područja, koja su od posebnog značaja za očuvanje prirodnog dobra u BiH.

Javni organi prepoznaju značaj rada naučno-istraživačkih ustanova i prihvataju njihove sugestije i smjernice u obavljanju svojih djelatnosti.

Univerziteti sarađuju i sa nevladinim sektorom, u nizu projekata nevladine organizacije angažuju istaknute stručnjake i naučnike iz raznih oblasti, koji svojim znanjem i autoritetom pomažu u procesima praćenja stanja, iniciranja zvaničnih postupaka, zaštiti područja i ukupnoj zaštiti životne sredine u zemlji.

Javni mediji u Bosni i Hercegovini u posljednje vrijeme sve više izvještavaju o procesima i dešavanjima vezano za zaštitu prirode u BiH. Naročiti rast interesa za ovu oblast mediji su pokazali u toku velike, štetne i korupcijom obojene aktivnosti

izgradnje malih hidroelektrana¹¹ a danas sve više izvještavaju o pokušajima stranog kapitala i domaćih donosilaca odluka da se u Bosni i Hercegovini iskorištavaju rudna bogatstva. Postoji jako dobra saradnja javnih medija sa OCD i zajednički rad je donio dobre rezultate.

Organizacije civilnog društva koje se bave pitanjima zaštite okoline su posebno jaka snaga koja mnogo radi i predstavlja korektivni faktor u procesu zaštite prirode u BiH. OCD su udruženja koja svoju misiju vrše na teritoriji cijele zemlje, nisu ograničene postojanjem velikog broja administrativno-teritorijalnih jedinica (entiteti, distrikt, kantoni, opštine).

Rad organizacija se reguliše Zakonima o udruženjima i fondacijama (upotrebljena je množina, jer postoje zakoni na državnom nivou i zakonima entiteta). U BD BiH se direktno primjenjuje zakon usvojen na BiH nivou. Sve organizacije djeluju kao samostalna pravna lica sa pravima i obavezama utvrđenim zakonima i statutima i drugim aktima organizacija. Za potrebe boljeg rada i koordinacije unutar samog nevladinog sektora, organizacije se udružuju u neformalne grupe, čime postižu jedinstvo i veći uticaj na tokove zaštite okoline.

FINANSIJSKI IZAZOVI

Identifikacija finansijskih prepreka u sprovođenju mjera, uključujući dostupnost i efikasnost finansijskih sredstava.

Zakoni o zaštiti okoliša/životne sredine regulišu pitanje finansiranja poslova na zaštiti i očuvanju okoline, uključivo zaštitu prirodnih vrijednosti. Zakoni koji regulišu ovu materiju određuju da se poslovi i djelatnosti vezano za okolinu finansiraju iz budžeta entiteta, Brčko distrikta, kantona i jedinica lokalne samouprave. Zakon otvara mogućnost da se sredstva mogu prikupljati i donacijama, kroz međunarodne aranžmane – realizacije projekata koji se finansiraju iz stranih izvora, članarinom koja se prikuplja po osnovu članstva u udruženjima i sl.

Posebno bitan izvor sredstava jesu fondovi za zaštitu okoliša/životne sredine, uspostavljeni posebnim zakonima usvojenim na nivou entiteta. Brčko distrikt nije uspostavio Fond za zaštitu okoline.

Prema entitetskim zakonima, fondovi prikupljaju sredstva iz sljedećih izvora:

- naknada zagađivača okoliša;
- naknada korisnika okoliša;

¹¹ <https://cin.ba/tag/mhe/> Mnogo članaka, izvještaja, perspecija je objavljeno na temu malih HE. Ovdje je izdvojena stranica CIN-a, ali treba naglasiti da CIN nije jedini izvor informacija o MHE u BiH.

- posebne naknade za okoliš koja se plaća pri svakoj registraciji motornih vozila.
- Kao zakonom propisana sredstva, odnosno zakonom utvrđene obaveze korisnika okoline da uplaćuju sredstva po ovim osnovama.

Fondovi mogu da prikupljaju i sredstva iz drugih izvora:

- sredstava ostvarenih s osnova međunarodne bilateralne i multilateralne saradnje, te saradnje u zemlji na zajedničkim programima, projektima i sličnim aktivnostima u području zaštite okoline;
- kredita banaka;
- sredstava iz zajmova i pozajmica drugih pravnih lica i finansijskih institucija;
- donatorskih sredstava i drugih vidova podrške;
- drugih izvora sredstava određenih posebnim zakonom, drugim propisima ili ugovorom.

U oba entitetska zakona postoje vrlo slične odredbe, tako da nema potrebe razdvajati propise o fondovima u jednom i drugom entitetu. Osim entitetskih fondova, u Federaciji BiH osnovani su i fondovi na nivou kantona. Obim i nadležnosti kantonalnih fondova su znatno manji od entitetskih fondova, ali svakako da kantonalni fondovi imaju mogućnost finansijske podrške projektima i realizaciji planova zaštite okoline na nivou kantona za koji su ustanovljeni. OCD, akademska zajednica i stručnjaci pojedinci su vrlo aktivni u pribavljanju sredstava iz stranih izvora. Ne postoji tačna evidencija o broju projekata i iznosu uložених sredstava koje se u Bosni i Hercegovini na ovaj način plasiraju u poslove zaštite okoline. Nerijetko se upravo zbog nedostatka informacija i koordinacija dešava da se projekti ponavljaju, da je upitan kvalitet urađenih studija i operativnih poslova, da dolazi do konflikta u prostoru.

Izazovi u finansiranju projekata zaštite životne sredine postoje i posljedica su sljedećeg:

- Nedovoljnih fondova koji se raspoređuju za podršku aktivnostima za zaštitu životne sredine. Ovo je posljedica ukupnog ekonomskog stanja u zemlji, potrebe su velike a sredstva ukupno gledano ograničena;
- Uslovi koje podnosilac zahtjeva podnosi za odobrenje sredstava su dosta rigorozni. Jedan od zahtjeva je i potreba da se obezbijedi bankovna garancija za ukupni iznos sredstava koja se traže;
- Za nevladine organizacije odobravaju se samo sredstva za projekte, nije moguće dobiti sredstva za pokretanje ili tekući rad organizacija (core funds);

- Ukupna sredstva fondova plasiraju se u većoj mjeri za potrebe komunalne infrastrukture i podršku javnim komunalnim preduzećima nego za potrebe trekućeg rada i projekata koje provode nevladine organizacije;
- Nema posebnih linija finansiranja projekata koji se realizuju u okviru implementacije Zelene agende;
- Netransparentan rad tijela koja odlučuju o raspodjeli sredstava – nevladine organizacije nemaju uticaj na raspodjelu sredstava niti predstavnici nevladinih organizacija učestvuju u radu tijela koja donose odluke o raspodjeli sredstava;
- U Federaciji BiH, osim Fonda na nivou Federacije, postoje i kantonalni fondovi, čime se infrastruktura finansiranja usitnjava i praćenje raspodjele bitno otežava.
- Mada u propisima postoji odredba da se iz fondova mogu sufinansirati projekti, ovdje je jako bitno istaći da mnogi strani fondovi zahtijevaju sufinansiranje i predfinansiranje, gotovo da nema slučajeva da su fondovi odobrili značajana sredstva za ove potrebe.
- Postoji trend da fondovi na entitetskom nivou obavljaju poslove koji nisu ograničeni samo na prikupljanje i distribuciju sredstava, nego se radi o stručnim poslovima koje tradicionalno obavljaju agencije za životnu sredinu. Za primjer – entitetski fondovi u oba entiteta vode informacione sisteme zaštite životne sredine; u FBiH Fond obavlja poslove Zavoda za zaštitu prirode. U svim slučajevima nije određeno ko će finansirati ove „dodatne“ poslove, te je lako pretpostaviti da će se poslovi finansirati iz ukupnih sredstava fondova, a to znači da će se umanjiti fondovi za podršku projektima koje provode drugi uključeni akteri, prije svega nevladine organizacije.

S obzirom da je ovaj Izvještaj posvećen kapacitetu u BiH za realizaciju Zelene agende, ističemo nepostojanje propisa/kriterija koji bi projekte usmjerene na realizaciju Zelene agende finansirali u većoj mjeri ili da postoji linija koja bi promovisala realizaciju projekata kojima se implementira GAWB.

O ovoj činjenici treba povesti računa kad se budu pripremali i usvajali okviri za primjenu Zelene agende u zemlji.

ZELENA AGENDA

Evropska unija je 2019. godine predstavila svoj Evropski zeleni plan (European Green Deal), koji ima za cilj da do 2050. Evropa postane prvi klimatski neutralan kontinent.¹² Taj plan predviđa duboke promjene u načinu na koji se proizvodi energija, koriste resursi, upravlja otpadom i funkcionišu industrije i transport.

¹² https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

Logično je bilo očekivati da će i zemlje koje žele postati članice Evropske unije morati postepeno prihvatiti i implementirati te iste principe i standarde.¹³

Paralelno s tim, Evropska komisija je u oktobru 2020. godine usvojila Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan, kojim se predviđa više milijardi eura podrške zemljama regiona.¹⁴ Međutim, pristup tim sredstvima uslovljen je političkom voljom i konkretnim koracima u pravcu zelene i digitalne tranzicije. Tu se pojavila potreba za formalizacijom političke posvećenosti – što se upravo dogodilo kroz Sofijsku deklaraciju.¹⁵

GAWB je **strategijski okvir za održivi razvoj**, inspirisan **Evropskim zelenim planom (European Green Deal)**. Cilj joj je uskladiti politike zemalja regiona sa EU standardima u pogledu **klimatskih promjena, energetske tranzicije, zaštite okoliša, održive mobilnosti i cirkularne ekonomije**.

Potpisana je na Samitu lidera Zapadnog Balkana u Sofiji, u organizaciji Berlinskog procesa, uz asistenciju: Evropske unije, Regionalnog vijeća za saradnju (RCC) i razvojnih i finansijskih institucija (npr. EBRD, EIB).¹⁶

Sofijska deklaracija obuhvata više tematskih oblasti koje se međusobno nadopunjuju. Prvo, potpisnice su se obavezale na postizanje klimatske neutralnosti do 2050. godine, uz usklađivanje sa obavezama iz Pariškog klimatskog sporazuma. Zatim se deklaracija fokusira na dekarbonizaciju, odnosno postepeno ukidanje korištenja fosilnih goriva, posebno uglja, i prelazak na obnovljive izvore energije. Veliki značaj pridaje se cirkularnoj ekonomiji, što podrazumijeva smanjenje otpada, reciklažu i racionalno korištenje resursa. Ujedno se predviđaju mjere za borbu protiv zagađenja vazduha, vode i tla, kao i zaštitu prirodnih ekosistema i biodiverziteta.

U suštini, Sofijska deklaracija je otvorila vrata za finansijsku i tehničku podršku Evropske unije, ali je i nametnula jasne obaveze i odgovornosti. Njome je postavljen dugoročni cilj – zelena i održiva budućnost – te okvir u kojem BiH i ostale zemlje regiona treba da djeluju kako bi postale dio evropskog prostora ne samo politički, već i ekološki i tehnološki, uz potrebu usklađivanja pravnog i institucionalnog okvira.

Bosna i Hercegovina se obavezala na implementaciju **Zelene agende za Zapadni Balkan** kao dio šireg procesa evropskih integracija i regionalne saradnje u oblasti održivog razvoja i zaštite okoliša. Ova obaveza je rezultat političkih i strateških odluka koje su prethodile, kao i niza deklaracija i dokumenata potpisanih na

¹³ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

¹⁴ https://www.eeas.europa.eu/delegations/montenegro/pitanja-i-odgovori-ekonomsko-investicioni-plan-za-zapadni-balkan_me

¹⁵ <https://www.wbif.eu/>

¹⁶ <https://www.rcc.int/docs/546/sofia-declaration-on-the-green-agenda-for-the-western-balkans-rn>

regionalnom i međunarodnom nivou. Među ključnim prioritetima ove agende nalazi se zaštita prirode i očuvanje biodiverziteta, što predstavlja izuzetno važno pitanje za Bosnu i Hercegovinu s obzirom na njeno izuzetno prirodno naslijeđe i bogatstvo biološke raznolikosti.¹⁷

ZAŠTITA PRIRODE I BIODIVERZITETA

Bosna i Hercegovina je jedna od najbogatijih zemalja u Evropi po pitanju biodiverziteta, sa velikim brojem endemskih i reliktnih vrsta, netaknutim šumskim područjima, riječnim sistemima i planinskim masivima. Međutim, ovaj prirodni potencijal godinama je pod pritiskom zbog nekontrolisane urbanizacije, krčenja šuma, izgradnje hidroelektrana, zagađenja i klimatskih promjena. GAWB prepoznaje ove izazove i postavlja ciljeve koji imaju za cilj zaštitu ovih vrijednosti kroz konkretne mjere i politike.¹⁸

Jedna od osnovnih mjera Zelene agende jeste **jačanje institucionalnih i zakonodavnih kapaciteta u oblasti zaštite prirode**. To znači da Bosna i Hercegovina treba da unaprijedi svoj zakonski okvir, harmonizuje ga sa standardima Evropske unije, te da poveća efikasnost upravljanja zaštićenim područjima i prirodnim resursima. To uključuje i proširenje mreže zaštićenih područja, koja u BiH trenutno obuhvata relativno mali procenat teritorije u odnosu na evropske standarde.

Drugi važan cilj odnosi se na **očuvanje i obnovu ekosistema**. Bosna i Hercegovina se, u skladu sa ciljevima Zelene agende, obavezala da će razviti politike koje sprječavaju dalje uništavanje prirodnih staništa, te da će pokrenuti procese revitalizacije oštećenih područja. Poseban fokus stavlja se na šumske ekosisteme, vlažna staništa, riječne tokove i planinske predjele koji su pod rizikom degradacije. Obaveza je i da se vodi računa o povezanosti staništa kroz očuvanje tzv. ekoloških koridora, kako bi se osigurala genetska raznolikost i migracija vrsta.

GAWB također podrazumijeva **borbu protiv invazivnih stranih vrsta** koje ugrožavaju domaći biljni i životinjski svijet, kao i **uspostavljanje sistema za praćenje stanja biodiverziteta**. U tom smislu, Bosna i Hercegovina bi trebalo da razvije baze podataka, digitalne registre vrsta i redovne izvještaje o stanju prirode, što je trenutno u nedovoljnoj mjeri razvijeno ili fragmentirano na entitetskom nivou.

Pored zakonodavnih i upravljačkih reformi, GAWB naglašava važnost **uključivanja lokalnih zajednica i civilnog društva u zaštitu prirode**. Održivo upravljanje prirodnim resursima podrazumijeva participativni pristup, gdje lokalno stanovništvo ima ulogu u planiranju, odlučivanju i korištenju koristi koje proizlaze

¹⁷ <https://cin.ba/informisite-se-o-zelenoj-agendi-na-cin-ovoj-stranici/>

¹⁸ http://bih-chm-cbd.ba/?page_id=3618&lang=bs

iz očuvane prirode, npr. kroz razvoj ekoturizma, organske poljoprivrede ili održivog šumarstva.

Na kraju, značajan cilj u oblasti biodiverziteta jeste jačanje otpornosti prirode i društva na klimatske promjene. Zaštita prirode se više ne posmatra izolovano, već u kontekstu prilagođavanja klimatskim promjenama i smanjenja rizika od prirodnih katastrofa, kao što su poplave, suše ili požari. Zdravi ekosistemi – kao što su šume, rijeke, močvare – predstavljaju prirodnu zaštitu i doprinose klimatskoj otpornosti.¹⁹

Osnovne odredbe GAWB kada je riječ o zaštiti prirode i biodiverziteta u Bosni i Hercegovini usmjerene su na očuvanje prirodnog bogatstva kroz reformu zakona, jačanje upravljačkih institucija, proširenje zaštićenih područja, obnovu degradiranih staništa, uključivanje lokalnih zajednica i razvoj ekološki održivih praksi. Ostvarenje ovih ciljeva zahtijeva političku volju, finansijska ulaganja, regionalnu saradnju i snažnu podršku javnosti, jer se samo uz zajednički napor može sačuvati biološka raznolikost koja čini jednu od najvećih vrijednosti Bosne i Hercegovine.

Ova oblast u okviru GAWB nije važna samo za očuvanje prirode, već i za jačanje otpornosti zajednica na klimatske promjene, održivo upravljanje prirodnim resursima, razvoj ekoturizma i postizanje dugoročne ekološke i ekonomske stabilnosti u regionu. Bosna i Hercegovina se obavezala na sprovođenje niza mjera koje proizlaze iz Akcionog plana Zelene agende iz 2021. godine.

Jedan od glavnih ciljeva za sve zemlje Zapadnog Balkana, uključujući Bosnu i Hercegovinu, jeste da se do 2030. godine **zakonski zaštititi najmanje 30%** kopnenih i morskih teritorija, u skladu sa globalnim ciljevima iz Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD).²⁰ U kontekstu BiH, to podrazumijeva identifikaciju novih prirodnih područja od značaja za biodiverzitet i njihovo formalno proglašenje zaštićenim, kao i proširenje postojeće mreže zaštićenih lokaliteta.

Posebna pažnja se poklanja uspostavljanju i proširenju **Emerald mreže**. Bosna i Hercegovina trenutno ima 29 identifikovanih Emerald lokaliteta, ali mnogi od njih još nemaju adekvatan pravni status i nisu pod efektivnom zaštitom. Cilj do 2030. godine jeste da se postigne najmanje 35% pokrivenosti teritorije funkcionalnim Emerald lokalitetima, što podrazumijeva ne samo formalnu zaštitu već i uspostavljanje planova upravljanja i monitoringa.²¹

Još jedan od prioriteta ove oblasti jeste zaštita ekoloških koridora i razvoj tzv. **zelene infrastrukture**. Riječ je o očuvanju prostora koji omogućavaju međusobnu povezanost prirodnih staništa, kako bi se osigurala migracija i

¹⁹ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/european-green-deal/>

²⁰ <https://www.cbd.int/doc/world/ba/ba-nbsap-v2-en.pdf>

²¹ <https://www.coe.int/en/web/bern-convention/emerald-network>

razmjena divljih vrsta. To je od posebnog značaja u Bosni i Hercegovini, gdje su prirodna staništa sve više ugrožena fragmentacijom uslijed razvoja infrastrukture, izgradnje hidroelektrana, širenja rudarskih aktivnosti i drugih oblika pritiska na prostor.

PROGLAŠENJE NOVIH ZAŠTIĆENIH PODRUČJA U SKLADU S CILJEVIMA ZA 2030. GODINU

Primarni fokus Bosne i Hercegovine jeste uspostavljanje novih zaštićenih područja. Po pitanju toga nije se puno odmaklo u odnosu na zacrtane ciljeve koji još uvijek djeluju daleko. **Udio od 3.5% zaštićene teritorije je i dalje jako nizak**, a ujedno ga čini i najmanjim na Evropskom kontinentu.²² Određena područja su trenutno u procesu zaštite, ali mnoga od njih su i po nekoliko godina u proceduri i taj status se ne rješava na efikasan način. Također velik izazov predstavlja i efikasno upravljanje zaštićenim područjima, te se zaključuje da je i taj proces dosta daleko od osnovnih zacrtanih minimuma u mnogim planovima i strategijama.²³

Bosna i Hercegovina trenutno ima 184.028 hektara teritorije pod zaštitom. U entitetu Republika Srpska zaštićeno je 73.035 hektara, u Brčko distriktu ne postoje područja pod zaštitom, dok je u entitetu Federacija Bosna i Hercegovina trenutno zaštićeno 110.992 hektara. Važno je istaći da je stanje 2015. Godine bilo takvo da je u BiH bilo zaštićeno 111.128 hektara teritorije, a 2020. ukupno 147.982 hektara (Grafikon 3). Od trenutka potpisivanja Zelene agende i obvezivanja na intenzivnije djelovanje u polju zaštite prirode, BiH je dodatno zaštitila još 36.046 hektara teritorije, što je u rangu jednog Nacionalnog parka Una. Za pet godina se nije dosta odmaklo od prvobitnog plana, a trenutno predstoji još 5 godine, te tako cilj od ukupno zaštićenih 30% zaštite teritorije stoji jako daleko, skoro pa nedostižan.

Trenutno u Bosni i Hercegovini postoji **49 zaštićenih područja**, po svim nacionalnim kategorijama, koje su jednake međunarodnoj kategorizaciji zaštićenih područja. Pored njih u proceduri su mnoge inicijative koje su ili pokrenute ili završene i čekaju svoje proglašenje. Velik doprinos u procesu zaštite prirode u BiH trenutno imaju organizacije civilnog društva, jer jasan pokazatelj tome stoji da **preko 20 inicijativa za zaštićena područja** dolazi upravo iz ovog sektora, od ukupno 35 inicijativa koje postoje u BiH, kako su pokazali podaci iz ankete sprovedene za ovu analizu, s tim da podatak nije konačan²⁴. Ako bi se uskoro završile ove inicijative i kreirala nova zaštićena područja, procenat pod

²²<https://www.protectedplanet.net/country/BIH>

²³ <https://www.cbd.int/doc/world/ba/ba-nr-01-en.pdf>

²⁴ Podaci iz ankete koju je autor sproveo među organizacijama civilnog društva u Bosni i Hercegovini, jun-jul 2025

zaštitom bi se skoro pa uduplao, pa bi tako BiH imala skoro 7% teritorije pod zaštitom. U pitanju su inicijative koje su od strane organizacija i udruženja građana pokrenute ili u kojima ista aktivno doprinose vodeći procese zaštite, sprovodeći valorizaciju područja i kreirajući stručne elaborate i studije zaštite koje su kao krovni dokumenti i finalni dio u procesu proglašenja. Neka od inicijativa koja se od strane civilnog sektora sprovode ka procesu zaštite su rijeke: Gornja Neretva, Sana, Orlja, Duboka rijeka, Rzav, Cvrcka, Vrbas, Buna i Bunica, Kasindolska rijeka, Trebižat; zatim planine: Ozren, Majevisa, područja pećinskog kompleksa Mokra Megara, kao i drugih lokaliteta kao što su Livanjsko polje, Matinski Vis, Babino-tvrkovac, izvor Lištice, Trstionica, Pliva i Janj, Duga njiva i drugi. Od strane nadležnih institucija i drugih nižih administrativnih jedinica postoje dodatne inicijative koje su u proceduri za uspostavljanje zaštite, a to su: Srednji tok Une, Krušnica, Plivsko jezero, Vodopad Kravice, Majevisa u Tuzlanskom kantonu, Vitorog, Prenj, i druge. Sa druge strane imamo zainteresovanost određenih lokalnih samouprava da rade na uspostavi zaštićenih područja na njihovoj teritoriji, ali se prepreke ogledaju u tome da ovu mogućnost ne koriste sve lokalne zajednice, dok one koje bi koristile nemaju adekvatna znanja i mogućnosti.²⁵

Upravo ove inicijative jesu nastale u zadnjih nekoliko godina i aktivno se na njima radi i dalje, dok je za određene čitav proces skoro završen i čeka se samo Akt o proglašenju. Primjer dugotrajnosti procesa ogleda se na nekoliko lokaliteta gdje se proces zaštite odvija preko pet godina. Takav slučaj je sa planiranim zaštićenim staništem Gornjom Neretvom, područjem planiranim za zaštitu u površini od preko 24.000 hektara, što je ujedno i 1% teritorije Republike Srpske, a činilo bi ga i budućim najvećim područjem u Republici Srpskoj. Pomenuta inicijativa za proglašenje ovog područja je kreirana 2019. godine i od tada se aktivno radilo na čitavom slijedu kreiranja zaštićenog područja, da bi sam proces i Studija bili završeni krajem 2022. godine. Od tada jedino što usporava proglašenje ovog područja zaštićenim jeste odluka ministarstva, jer se sam predmet i Studija zaštite upravo od decembra te godine nalaze u Ministarstvu prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije, i nakon skoro tri godine, ova inicijativa nema svoj epilog, a proces zaštite nije okončan i svakodnevno i lokalna zajednica ali i priroda trpe posljedice tog procesa. Primjer Gornje Neretve nije izolovan slučaj, ali je pokazatelj dugotrajnog procesa zaštite mnogih područja, pa čak i onih teritorijalno manjih. Iz navedenog se može zaključiti da je najveća prepreka u zaštiti upravo završni dio i proglašenje, tj. usvajanje odluka i Zakona i proglašenju područja zaštićenim. Kroz upitnik u izradi ove analize, predstavnici civilnog sektora su naglasili da je najveća prepreka u procesu zaštite prirode upravo administrativni okvir i nedostatak želje da se procedura ubrza i da se podrže procesi koji su čak i završeni.

²⁵ <https://czzs.org/nadlezni-kalinovika-i-gacka-zelimo-da-gornji-tok-rijeke-neretve-bude-zasticeno-podrucje/>

Izveštaji o stanju biodiverziteta su rađeni prethodnih decenija, dok izrada Strateškog plana za biodiverzitet na regionalnom nivou i dalje izostaje. Postoje nacionalni izveštaji prema Konvenciji o biološkoj raznovrsnosti i rađeni su periodično u nekoliko navrata kako bi se izvjestio napredak u toj oblasti. Također postoje i drugi izveštaji koji su u korespondenciji sa ovim ciljevima, a to su državni izveštaji o stanju okoliša (UNEP State of the Environment 2012)²⁶, kao i Analiza biodiverziteta BiH (USAID 2020)²⁷ i Nacionalna procjena ekosistema (IPBES 2024) koja obuhvata procjenu stanja prirode i upravljanje prirodnim resursima, kao i dio o stanju biodiverziteta.²⁸

Nacionalne strategije i akcioni planovi za biološku raznovrsnost (NBSAP) su rađeni i ažurirani ranije, kao okvirni dokumenti za periode u zadnjih 15 godina. U dokumentima je sagledavano stanje biodiverziteta i identifikovane ključne prijetnje. Kroz ovaj dokument su prije bili identifikovani nacionalni ciljevi, mjere i indikatori, kao i matrice odgovornosti. Ono što je potom slijedi jeste da je dokument neophodno ažurirati za period poslije 2020. godine i kreirati relevantniji okvir za ovaj aktuelni period i godine koje slijede. Ovo ažuriranje je trenutno prema izjavama reprezentativnih tijela u izradi i može se očekivati uskoro da će biti kreirano.²⁹

Strategija o zaštiti okoliša sa akcionim planom (ESAP) je kreiran 2023. godine kao krovni dokument na nacionalnom nivou, koji je zatim prenesen i na niže institucionalne nivoe koju su ga usvojili tokom 2022. godine. Ovaj dokument je kreirao ciljeve i mjere za zaštitu životne sredine Bosne i Hercegovine za naredni period od deset godina (2022-2032). Pored toga, u njemu se nalaze i poglavlja koja se tiču biodiverziteta i zaštite prirode, kao i upravljanja istom. Ono što predstoji u narednom periodu jeste kreiranje finsansijskog okvira za realizaciju ciljeva, kao i protokola za izvještavanje. Ovaj dokument je zasigurno osnov kao i prethodno nabrojani dokumenti, da se ciljevi prenesu i u krovni izvještaj i Strateški plan o biodiverzitetu ka zemljama regiona i u stvaranje jedinstvene Strategije.³⁰

Odluku o usvajanju **Federalne strategije zaštite okoliša** koja je sastavni dio Strategije zaštite okoliša Bosne i Hercegovine BiH – BiH ESAP, Vlada FBiH je donijela 25.08.2022. godine. Strategija obrađuje i određuje budući rad, za period od 10 godina u sedam oblasti, a jedna od oblasti je zaštita prirode i biološke raznolikosti.

Strategija zaštite životne sredine Republike Srpske za period 2022 - 2032. godine Odluka Vlade o usvajanju Strategije zaštite životne sredine Republike

²⁶ https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ba/BiH_Izvjestaj_o_stanju_okolisa_Hr.pdf

²⁷ <https://measurebih.com/uimages/BiH20Biodiversity20Analysis2C20Final20Report.pdf>

²⁸ <https://www.ecosystemassessments.net/content/uploads/2024/07/o.-PROCJENA-final-full-2024-10.06-el-ektron.-korekcija-3.pdf>

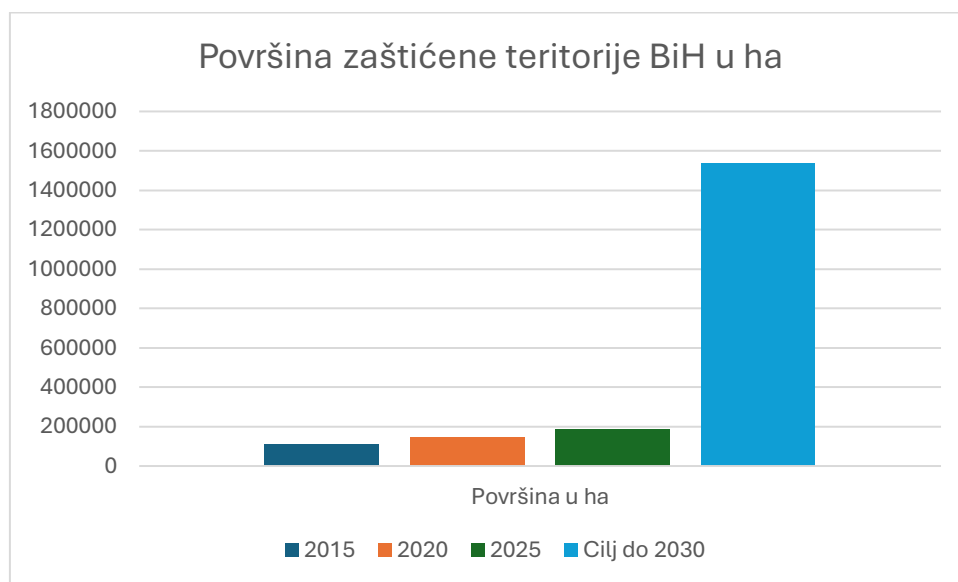
²⁹ <https://www.cbd.int/doc/world/ba/ba-nbsap-v2-en.pdf>

³⁰ https://fmoit.gov.ba/wp-content/uploads/dokumenti/NBSAP-BiH_20160315_bos.pdf

Srpske objavljena je u „Službenom glasniku RS“ br. 118/22. Dio ove strategije je strategija zaštite prirode i biološke raznolikosti.

Tokom 75. redovne sjednice Vlade Brčko distrikta BiH, održane 05.10.2022. godine, te 79. redovne sjednice Skupštine Brčko distrikta BiH, održane 02.11.2022. godine, odobren je i usvojen **Prijedlog Strategije zaštite životne sredine Brčko distrikta BiH 2022.-2032.**, kao sastavni dio Strategije okoliša Bosne i Hercegovine – BiH ESAP. U okviru Strategije obrađeno je sedam oblasti, jedna od oblasti je i zaštita prirode. Navedeni su ciljevi da se zaštita prirode unapređuje, da se propisi usklađuju sa standardima EU i da se promoviše potreba za proglašenjem zaštićenih područja. Na žalost, prema raspoloživim podacima, iznijeti ciljevi su samo izraz želje i dobre namjere, ali nemamo informacije o tome da se preduzimaju aktivnosti da se zaista ostvare ciljevi zacrtani u Strategiji.

Grafik 1: Površina zaštićene teritorije Bosne i Hercegovine u hektarima po godinama i procjena za 2030. godinu

Izvor: Proračun autora na osnovu postojećih dokumenata o proglašenju zaštićenih područja

Federalno ministarstvo okoliša i turizma treba da donese novi Zakon o zaštiti prirode, u njemu da uvrsti mogućnost da organizacije civilnog društva i pojedinci mogu pokretati zvanično inicijative za nova zaštićena područja, po uzoru na legislativu u Republici Srpskoj. Također, Vlada Federacije treba da formalizuje sve kako bi se konačno poslije decenija rada u ovoj oblasti osnovala institucija za zaštitu prirode, kao što je Zavod za zaštitu prirode u entitetu Federacija Bosna i

Hercegovina. Na taj način će se ubrzati procedura za proglašenje novih zaštićenih područja, ali i za monitoring i kvalitetno upravljanje istim.³¹

Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije Republike Srpske treba da aktivno doprinese procesu zaštite na način da u proceduru dalje uputi završene Studije zaštite za nekoliko područja koje čekaju zvanično proglašenje. Na ovaj način bi nadležno ministarstvo doprinijelo procesu zaštite, i omogućilo dalji rad na upravljanju zaštićenim područjima ali i stvaranju dodatnih vrijednosti koje ona nose.

Jedna od **stvari koja može povećati efikasnost zaštite jeste saradnja institucija Bosne i Hercegovine i nadležnih entitetskih ministarstava sa civilnim sektorom**. Civilni sektor je pokazao ogromnu zainteresiranost za udruženi rad sa institucijama, koji bi mogao dovesti do zajedničkog uspjeha, ali i cilja. Osnov za kreiranje dobrih rezultata bi bio taj da se od strane ministarstava da podrška i "otkoče" određene procedure kako bi se finalizirao proces zaštite određenih područja. Ujedno bi se i ispunili zadani ciljevi iz Konvencije o biološkoj raznovrsnosti, ali i iz drugih Strategija, kao i otvorila mogućnost za naredni stepen koji se tiče upravljanja i stvaranja održivog razvoja na datom području.

Shodno tome, da bi se unaprijedili procesi zaštite u oba entiteta i u Distriktu, najbolji način jeste kreiranje prakse da lokalne samouprave proglašavaju zaštićena područja. Ovo je do sada prepoznato u Zakonima, ali se ne koristi efektivno u praksi. Ovaj model zasigurno otvara mogućnost da same lokalne zajednice prepoznaju značaj određenih područja unutar svoje teritorije, i da ne čekajući odobrenja sa viših instanci, započnu proceduru proglašenja zaštite. Time bi se proces zaštite skratio, jer će upravo oni biti i direktni korisnici i zainteresovani u upravljanju tim područjem. Ujedno ovaj model predstavlja decentralizaciju upravljanja prirodom i omogućava da se od strane zajednica i lokalnih samouprava pokreću efikasnije inicijative, o istim da se raspravlja i da se usvajaju kroz bržu proceduru. U ovim slučajevima, kada bi doprinos civilnog sektora bio jednak kao i u procesima na entitetskim nivoima, to bi značilo mnogo veći napredak i efikasnije stvaranje novih zaštićenih područja, njihovo upravljanje, ali i obnovu prirode u dijelovima gdje je to potrebno.

Kada je riječ o **obnovi prirode**, ona još uvijek nije prepoznata kao obavezna i nije regulirana zakonima u regionu Zapadnog Balkana, te samim tim nedostaju sveobuhvatne informacije i sistemski planovi za obnovu pejzaža. Ono što jeste podstrijek za nacionalne regulatorne okvire jeste činjenica da se od 2024. godine u Evropi primjenjuje regulativa o obnovi prirode koja je zvanično stupila na snagu

³¹<https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri%202022/Prijedlog%20Zakona%20o%20izmje%20i%20dop%20ZoZP%20obos.pdf>

i ima određene ciljeve zacrtane do 2030.godine, te oni mogu biti i osnov da se inkorporiraju u nacionalnu legislativu i pokrene i sama praksa rada na ovoj temi.³²

Nacionalni planovi obnove ne postoje, kao ni zajednički Izvještaj o mogućnostima obnove. Bosna i Hercegovina u pojedinim strateškim dokumentima naglašava potrebu za održivim upravljanjem šumama kroz kontinuirano ulaganje u organizovano pošumljavanje.

Republika Srpska ima usvojenu Strategiju šumarstva za period 2022-2032, i u njoj je definisan dio za obnovu šumskih pejzaža uz mogućnost korištenja rješenja zasnovanih na prirodi (NBS). Međutim, ovaj mehanizam još nije našao svoju široku primjenu, mada se jasno pojavljuje u različitim sektorima prvenstveno kao pilot model. Ono što je u sektoru šumarstva važno za predstavnike civilnog sektora, jeste da se napravi mehanizam kako bi se postojećim stanjem dosta jednostavnije i bolje upravljalo, a bez stvaranja dodatnog pritiska na šumske ekosisteme. Značajno je naglasiti da stvarna potreba i moguća orijentacija na nacionalnom nivou, predstavlja održivo upravljanje i očuvanje šuma, te se ova opcija smatra povoljnijom od obnove šuma.

BiH ima još uvijek znatne površine prirodnih i polu prirodnih šuma (npr. prašuma Perućica). Te šume su već funkcionalni ekosistemi, bogati vrstama i strukturama koje se ne mogu lako obnoviti ako se izgube. Njihov gubitak je nepovratan, dok se obnova šume (reforestacija) ne može u kratkom roku nadomjestiti. Zaštita i upravljanje postojećim šumama je daleko jeftinija i efektivnija, nego ulaganje u obimne projekte pošumljavanja. U mnogim dijelovima BiH vlada netransparentno, pa čak i koruptivno upravljanje šumama, što vodi do prekomjerne i nelegalne sječe. Ako se sadašnje šume izgube zbog lošeg upravljanja, ni najbolji planovi obnove neće moći nadoknaditi gubitak.³³

Kada je u pitanju gazdovanje šumama, neophodno je uzeti u obzir različitosti i specifičnosti određenih regija i van prostora Zapadnog Balkana i načine gazdovanja, koje nisu komplementarne dosadašnjim praksama gazdovanja šumama na ovim prostorima. Određene prakse u Bosni i Hercegovini, koje su različite dale su različite rezultate već sada. U pitanju je metod gazdovanja šumama, koji ne uključuje modele rada poput gole sječe, a uključuje i prisustvo starih prašumskih lokaliteta, koji govori o visokoj vrijednosti u pogledu biodiverziteta. Ono što je problematično jeste ugroženost određenih lokaliteta drugim projektima, posebno iz energetskog sektora, koji prijete da potpuno unište ova područja. Veoma je važno da se umjesto kreiranja regionalnih planova upravljanja šumama i obnove šumskih pejzaža, prvenstvo da prednost procesu stavljanja određenih procenata visoko vrijednih šumskih lokaliteta u proces zaštite i njihovo adekvatno upravljanje, kao i da se omogući adekvatna asistencija

³² <https://istina.media/zelena-agenda-za-buducnost-biodiverzitet-zastita-i-obnova-prirodnog-ekosustava/>

³³ <https://naukagovori.ba/prasume-zeleno-blago-bosne-i-hercegovine/>

šumskim gazdinstvima u procesu upravljanja i podizanja kapaciteta, s obzirom na to da su jedni od najvećih upravljača kada je Bosna i Hercegovina u pitanju.

Obnova šumskih pejzaža jeste poželjna, ali nije efikasna ako paralelno ne zaštitimo i unaprijedimo upravljanje postojećim šumama. Fokus na održivo i transparentno upravljanje trenutno je najvažniji korak za očuvanje šumskih resursa u BiH. Iz tog razloga, neophodno je da se usvoji Zakon o šumama u Federaciji Bosne i Hercegovine koji nije usvojen duže od 15 godina. Pored toga, neophodno je isti zakon usvojiti i u kantonima, koji do sad nemaju sličan zakon na snazi. U skladu sa postojećom regulativom, važno je da se uspostavi dobar menadžment i da se gazdovanje šumama obavlja na najbolji mogući način, uz smanjene propuste i korupcijske afere koji prate iste. Uz takav pristup adekvatno je očekivati i da se šumski pejzaži zadrže u najzdravijem mogućem obliku.

Integracija rješenja zasnovanih na prirodi nisu inkorporirana u klimatske i druge sektorske planove. U nacrtu Klimatskog i energetskog plana za Bosnu i Hercegovinu iz 2024. godine, u zadnjoj verziji koja još uvijek nije usvojena, nema dijelova o koristima biodiverziteta i mogućnostima korištenja rješenja zasnovanih na prirodi.³⁴ Sam koncept Rješenja zasnovanih na prirodi je dosta nov kao termin u procesima borbi protiv klimatskih promjena i u procesima zaštite prirode. Možda se kao način rješavanja određenih situacija i koristio u praksi u prijašnjim načinima gazdovanja i planiranja određenim područjima, ali ono što sama nova terminologija trenutno nudi, jeste da se proces iznova inkorporira u mnoge pravilnike i planove te da se na njemu aktivno radi.³⁵ Za sada nema jasnih pokazatelja da u određenim dokumentima stoji naznačeno kako primjenjivati, ali i planirati ova rješenja. Uz to, mnogi prostorni planovi kao krovni dokumenti o planiranju prostora ne prepoznaju i dalje ovu mogućnost, a strategije koje nude osvrt za neki dugoročni period ne usvajaju u tolikoj mjeri mogućnost da se rješenja stave kao jedna od mogućnosti koja može povezati nekoliko sektorskih strana i u procesima klimatskih politika ali i u procesima konzervacije.

U Bosni i Hercegovini ne postoji jasan izvještaj o **uticaju klimatskih promjena na stanje biodiverziteta**.³⁶ Međutim, svakodnevno imamo situacije da se javljaju razni incidenti širom BiH, iz čega se jasno vidi da odsustvuje poveznica koja definiše u kojoj mjeri je nacionalni biodiverzitet ugrožen i kako da se u budućnosti pristupi ovom problemu. Mnoga područja su znatno ugrožena, što povišenim temperaturama, koje dovode do suša, požara, ali i procesa kao što je smanjenje površinskih proticaja vode u mnogim vodotokovima. Direktan su uzrok klimatskih promjena koje za posljedicu imaju izumiranje biodiverziteta, a posebno autohtonih vrsta. Svjedoci smo da se godinama unazad kroz različite vidove

³⁴ https://www.mvteo.gov.ba/data/Home/Dokumenti/Energetika/Nacrt_NECP_BiH_loc.pdf

³⁵ <https://zelenaekonomija.komorabih.ba/wp-content/uploads/2023/10/Rjesenja-zasnovana-na-prirodi-za-mala-i-srednja-preduzeca-i-primjena-najboljih-praksi.pdf>

³⁶ https://www.mvteo.gov.ba/data/Home/Dokumenti/Energetika/Nacrt_NECP_BiH_loc.pdf

biodiverzitetskih istraživanja dolazi do spoznaje o novim vrstama i njihovim staništima, što nam govori da i dalje nemamo jasnu predstavu potencijalnih gubitaka i u kojoj mjeri bi se realizovali gubici kada je riječ o biodiverzitetu.

Neophodno je da se hitno uradi dokument koji bi adresirao uticaj klimatskih promjena na biodiverzitet, ali i da se pravovremeno vrši ažuriranje, i to na godišnjem ili dvogodišnjem nivou. Ovo aktivnost treba da urade nadležna ministarstva za okoliš kako bi se sistematski pristupilo daljoj zaštiti biodiverziteta. Ažurnost je neophodna zbog činjenice da se stvari često brzo odvijaju i da je ovim dokumentom neophodno pokazati kolike su razmjere klimatskih promjena u našoj zemlji. Time bi se omogućio i pravi uvid koliko su neke vrste ili staništva dosta ranjivija u odnosu na druga, ali i došlo do zaključka da li postoji određena hitnost u stvaranju procesa zaštite i novih klimatskih politika u mjestima gdje je to neophodnije od drugih.

Također, važno je uskladiti sektorske politike (npr. šumarstvo, poljoprivreda, građevina) sa principima održivosti i očuvanja prirode, aktivno uključiti lokalno stanovništvo u planiranje i sprovođenje adekvatnih rješenja, kao i podržati participativno upravljanje prirodnim resursima.

Još uvijek ne postoji regionalno **Informaciono središte za bioraznovrsnost**, a i na nacionalnom nivou nisu upotunjene sve baze podataka kada je riječ o biodiverzitetu. Na nivoima entiteta postoje određene Baze podataka (kroz web portale E-priroda), ali u trenutnim okolnostima nisu ažurirane i njihovo upotunjavanje i povezivanje sa drugim dostupnim bazama je jedna od stvari koja prethodi u narednom periodu, kako bi se ovo poglavlje uspješno zatvorilo na nacionalnom nivou.³⁷

Uspostavljanje Informacionog centra o biodiverzitetu na regionalnom nivou predstavlja jedan on najvećih izazova, ali nije nemoguće. Tome u prilog ide i neinstitucionalni metod sakupljanja podataka putem on-lajn alata, kao što je aplikacija Biologer. Ova aplikacija koja se dominantno koristi od strane istraživača, istraživačkih organizacija i amatera, daje jasno do znanja da je moguće doprinositi procesima spoznaje prirode, njene evaluacije, ali u konačnici i sakupljanja podataka koji će kasnije postati mjerodavni i validni za kreiranje strategija zaštite prirode. Navedena aplikacija postoji u BiH, kao i u zemljama regiona, te omogućava mnogim registrovanim korisnicima da unose u baze podataka informacije o stanju biodiverziteta sa terena. Ti podaci se kasnije pregledaju i verifikuju, te ostaju pohranjeni za druge analitičke mogućnosti koje koriste pri obradi podataka i kreiranju zaključaka. Ovaj model korištenja spomenutog alata je praktičan i u široj upotrebi, dok se za mnoge servere i dalje očekuje poboljšanje efikasnosti i nekoliko godina nakon kreiranja. Bilo je i razgovora o spajanju svih ovih nacionalnih baza podataka u jedan informacioni sistem, ali trenutno je ostalo na ideji i dalje se ne vidi mogućnost u kojem će se razvijati ovaj dio akcionog

³⁷ <http://e-priroda.rs.ba/>

plana. Prvenstveno po uspostavljanju nacionalnih informacionih sistema i baza podataka za biodiverzitet, otvara se mogućnost za kreiranje i regionalnih.

Nužno je kreirati adekvatne i funkcionalne nacionalne informacione sisteme o biodiverzitetu. Kao dobra mogućnost otvara se povezivanje sa praktičnim alatima u primjeni od strane istraživačkih organizacija i istraživača kao što je aplikacija Biologer. Spajanjem ovih baza podataka i kreiranjem dodatnih funkcionalnih postavki u informacionom sistemu, stvaraju se preduslovi za kreiranje regionalne baze podataka i informacionog centra za biodiverzitet. Iz tog razloga, entitetska ministarstva za okoliš moraju kreirati jedinstvenu bazu podataka, i koristiti ostale dostupne podatke koje će integrirati na jedno mjesto.

RAZVOJ ZELENE INFRASTRUKTURE I EKOLOŠKE POVEZANOSTI

Stanje u ovoj oblasti je poprilično zadovoljavajuće, s obzirom na manji stepen postojanja različitih vidova infrastrukture u regionu Zapadnog Balkana, koje utiču na fragmentaciju staništa i pad brojnosti određenih vrsta. Ova olakšavajuća okolnost se mora upotpuniti sa dobrim upravljanjem i prekograničnom saradnjom, te se onda može smatrati ispunjenom. Ni sam Akcioni plan nije dovoljno definisao načine na koje bi se ove aktivnosti realizovale.

Uzevši u obzir stanje kojim se određena infrastruktura do sada realizovala ili se trenutno realizuje u BiH, uočava se da je praksa takva da nema mnogo promjena u stvaranju zelenih koridora ili zelenije infrastrukture koja bi pomogla očuvanju vrsta i staništa. U ovim procesima je neophodno da se sredstva raspolažu na način da se koriste najoptimalnija rješenja, a ne rješenja koja je jedino moguće izvesti, kao i najjeftinije mogućnosti. To dovodi i do potrebe da se određeni infrastrukturni projekti naknadno obrade i pretvore u dosta „zelenije“ opcije. Ovakav pristup ujedno vodi i ka tome da će iziskivati i dodatne troškove, te je neophodno da se odmah na početku izvrši planiranje određenih projekata, a zatim isti urade na najefikasniji način i po prirodu i biodiverzitet područja.

Od velike je važnosti da se mnogi projektni infrastrukturni planovi usklade sa potrebama na terenu i da se uključe lokalne zajednice i civilni sektor u planiranju. Jer upravo u tim postupcima se dolazi do informacija koje mogu biti ključne u prepoznavanju manjkavosti ili štetnosti određenih projekata ili zahvata u prostoru. U tom slijedu događaja se kreiraju i idejna rješenja koja mogu omogućiti da se stvore izmjene određenih planova, te da se naprave povoljniji uslovi za prostor i živi svijet. To dovodi i to funkcionalnih rješenja koja će dovesti do očuvanja i stanja biodiverziteta, ali i stanja prirode u određenom prostoru.

ADMINISTRATIVNI KAPACITETI

Bosna i Hercegovina se suočava s brojnim izazovima u ovoj oblasti. Među najvažnijim su institucionalna fragmentacija (budući da su nadležnosti podijeljene između entiteta i Brčko Distrikta) i nedovoljni kapaciteti nadležnih institucija, kao i manjak finansijskih sredstava za upravljanje postojećim zaštićenim područjima. Većina zaštićenih područja u zemlji i dalje nema izrađene ili ažurirane planove upravljanja, što dodatno komplikuje očuvanje biodiverziteta.

I pored tih izazova, postoji prostor za napredak. Kroz sprovođenje Zelene agende, Bosna i Hercegovina bi u narednim godinama trebalo da:

- Zakonski zaštititi dodatne površine kako bi dostigla cilj od 30% teritorijalne zaštite;
- Uvede sistematsko upravljanje zaštićenim područjima, uz izradu i primjenu planova upravljanja;
- Formalizuje i proširi Emerald mrežu i unaprijedi saradnju s lokalnim zajednicama;
- Uspostavi sistem finansiranja zaštite prirode, kroz nacionalne i međunarodne fondove;
- Identifikuje i pravno zaštititi zone značajne za ekološku povezanost;
- Uskladi svoje strategije sa obavezama iz Bernske konvencije i ciljevima Evropske unije u oblasti zaštite životne sredine.

Grafik 2: Broj odgovora predstavnika institucija na anketni upitnik o implementaciji ključnih procesa u oblasti zaštite prirode i biodiverziteta

Izvor: Podaci iz ankete koju je autor sproveo među predstavnicima institucija u Bosni i Hercegovini, jun-jul 2025

Analizirajući stavove predstavnika institucija i predstavnika civilnog sektora jasno se daje zaključiti da po trenutnom uzorku postoji zainteresovanost za procese zaštite prirode u BiH. Civilni sektor po svojim trenutnim inicijativama dosta tome doprinosi, ali ne samo procesom kreiranja inicijativa, nego i procesima valorizacije područja i kreiranja stručnih elaborata zaštite. Kao glavnu prepreku ističu nedovoljno postojanje volje nadležnih da se podrži sektor zaštite prirode i da se mnogobrojne inicijative otkoče u administrativnim nivoima, jer su mnoge tu i na čekanju. Problem nisu ni sredstva niti ljudski kapaciteti, ističu predstavnici organizacija civilnog društva, nego nedovoljna volja institucija i u određenoj mjeri realizacija i postojanje regulatornih okvira. Također, civilni sektor ističe još jedan aspekt, a to je nedovoljno razvijena svijest društva o značaju i potrebama zaštite prirode i biodiverziteta.

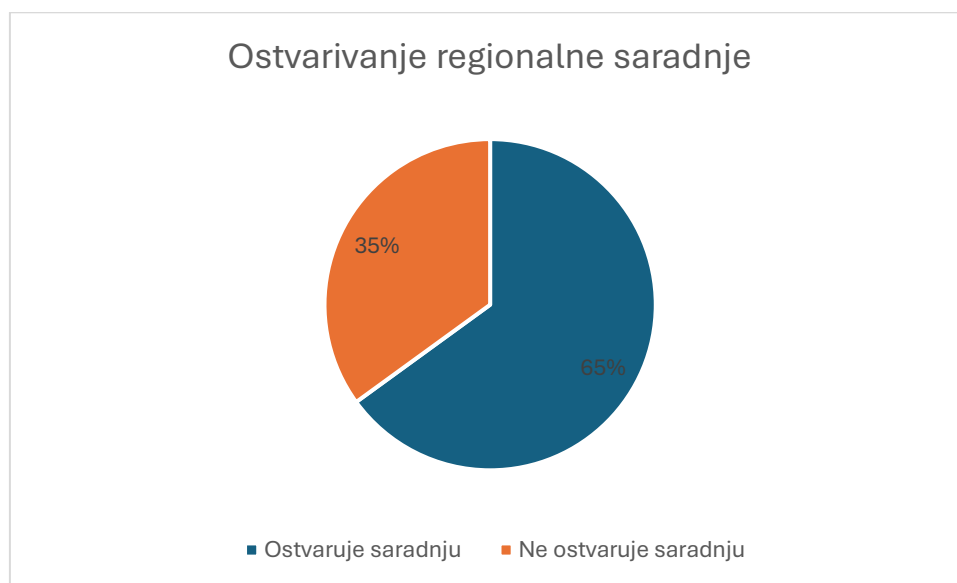
Od strane institucija, jasan odgovor je stigao i od Federalnog ministarstva okoliša i turizma, gdje je navedeno da postoje ograničenja i u ljudskim kapacitetima i u finansijskim mogućnostima, ali isto tako i da civilni sektor može imati značajnu ulogu u procesima, a s tim da se poseban akcenat stavlja na bolju primjenu postojećih propisa i inspekcijski nadzor, kao jednu od karika koja ima mogućnost da doprinosi procesima zaštite biodiverziteta i prirode uopšte.³⁸

U ovakvim okolnostima, iz analiziranog uzorka upitnika izdvaja se da odgovor institucija nije uvijek prisutan i da je u procesima koji se tiču zaštite prirode prisutan pristup administracije koji se u mnogim slučajevima naziva upravo "ćutanje administracije", u čemu se i ogleda realna slika stanja na terenu. Naime, procesi zaštite prirode se za pet godina implementacije Akcionog plana GAWB nedovoljno pomjeraju naprijed, i sasvim sigurno su daleko od ispunjenja obaveza zacrtanih u istoj. Trenutna procjena je da implementacija polovično izvršena. S obzirom na stagnaciju, proces implementacije ne obećava da će biti ispunjen do 2065. ovim tempom.

Kada je u pitanju **regionalna saradnja**, od strane civilnog sektora smo jasno dobili podatke da takav vid saradnje postoji i da se pokušava praktikovati (Grafikon 4). Pod parolom da priroda ne poznaje granice, civilni sektor ima iskusta i nastavlja da ga skuplja kada je riječ o zajedničkom radu i to prekogranično. Iz toga se mogu spomenuti određene regionalne inicijative koje za cilj imaju kreiranje novih zaštićenih područja u zemljama Zapadnog Balkana, sa posebnim fokusom na zaštitu rijeka. Pored civilnog sektora, i akademska zajednica je dobrim djelom uključena u razmjenu znanja, interesovanja i aktivnosti, te iz toga i proizilaze zajednički radovi na valorizaciji određenih područja koja su pod interesom prekograničnog djelovanja.

³⁸ Podaci iz ankete koju je autor sproveo među predstavnicima institucija u Bosni i Hercegovini, jun-jul 2025

Grafik 3: Procenat ostvarivanja regionalne saradnje od strane civilnog sektora

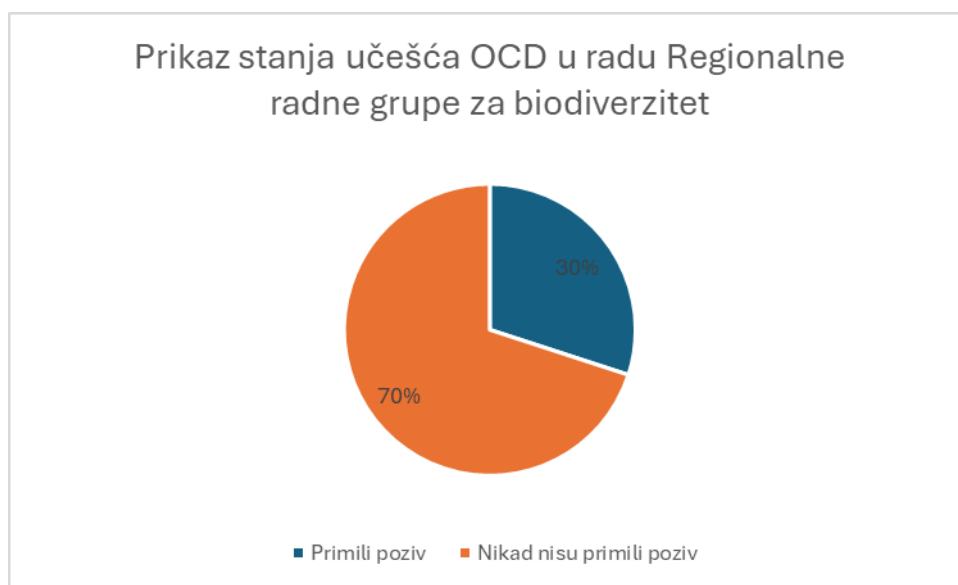
Izvor: Podaci iz analize autora o radu organizacija civilnog društva

Kada je u pitanju institucionalno regionalno djelovanje ono jasno postoji kroz određenje platforme, ali je jako diskutabilno u kojoj mjeri i pod kojim kapacitetima se ta saradnja dešava. Primjer je Regionalna radna grupa za životnu sredinu, koja ima svoje kontakt podatke, ali koja nije dostavila odgovor na pitanje koliko često se sastaju i koji su preuzeti koraci koje je ovo tijelo isplaniralo u narednom periodu. Prema podacima koji su javni, vidljivo je da se ova Regionalna grupa povremeno sastaje, a u zadnjih par godina i bez jasnih podataka kada tačno i koliko puta. Rad grupe je dosta netransparentan i ne daje mogućnost mnogim zainteresovanim građanima da saznaju tačno ulogu i obaveze ovog tijela.

Regionalna radna grupa za životnu sredinu je osnovana 2015. godine od strane Savjeta za regionalnu saradnju kao međuvladina platforma sa ciljem koordinacije regionalnih inicijativa i obaveza iz oblasti životne sredine i sektora klimatskih promjena. Radnom grupom kopresjedava Sekretarijat RCC-a, kao stalni kopredsedavajući, dok se druga kopredsedavajuća ekonomija bira rotaciono svake godine, prema abecednom redosledu. Ova radna grupa po pravilu zasjeda dva puta godišnje, a ima važnu ulogu u implementaciji Zelene agende za Zapadni Balkan i provođenju Evropskog zelenog dogovora.³⁹

³⁹ <https://www.rcc.int/flagships/9/green-agenda>

Grafik 4: Učešće organizacija civilnog društva u radu Radne grupe za biodiverzitet

Izvor: Podaci iz analize autora o radu organizacija civilnog društva

Pored ove grupe, postoji i Biodiverzitetska radna grupa za Jugoistočnu Evropu (BDTF SEE), koja ima mogućnost uključivanja šire lepeze zainteresovanih strana, ali po onome što se može vidjeti u javno dostupnim podacima, to nije praksa. Većina civilnog sektora se izjasnila da nije nikada bila dio ove radne grupe, ali i da nije upoznata o aktivnostima iste. Posebno je ovaj odgovor bio dominantan od mnogih organizacija koje se bave zaštitom prirode i istraživanjem biodiverziteta.⁴⁰

Biodiverzitetska radna grupa je osnovan u novembru 2017. godine kao inicijativa RCC-a, u partnerstvu sa GIZ/ORF SEE projektom i IUCN-om (Regional Office for Eastern Europe and Central Asia). To je intervladina tehnička i savjetodavna radna grupa za biodiverzitet, čiji su članovi stručnjaci (fokus i zamjenski) koje imenuju vlade: Albanije, BiH, Kosova, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije.

Za efikasan rad neophodno je da ovo radno tijelo uključi što širi spektar aktera koji mogu doprinijeti zajedničkim ciljevima. U procesima planiranja i realizacije aktivnosti, u ovoj grupi bi posebno trebalo ostaviti prostora za više predstavnika civilnog sektora i istraživačkih organizacija, koje mogu doprinijeti stvaranju jasnog i produktivnog plana djelovanja za zaštitu prirode u budućnosti. Time se otvara i mogućnost efikasnijeg djelovanja u praksi i daje se mogućnost vođenju dosta više procesa istovremeno, jer bi se povećali kapaciteti koji bi doprinosili procesima zaštite prirode.

⁴⁰ https://www.rcc.int/working_groups/42/regional-biodiversity-task-force

Postoji učešće na sastancima Konferencije strana (COP), ali ne postoji regionalna pozicija po pitanju biodiverziteta. S obzirom da mnoge zemlje nemaju jasno definisane izvještaje o stanju biodiverziteta, kao niti kreirane strategije za upravljanje istim, nejasno je zašto ovaj dio akcionog plana mora biti definisan tako da se stvaraju zajedničke pozicije na regionalnom nivou. Regionalna pozicija nije najučinkovitija u okviru globalnih inicijativa poput onih za klimatske promjene i očuvanje biodiverziteta. U takvim slučajevima se znatno više pažnje daje da se stavovi usaglasе na internacionalnom nivou i da se stavi naglasak na zajedničko djelovanje. U suprotnom, inicijative i planovi ne mogu biti ispunjeni, ako se odluke ne usvoje na većini predstavljenih strana.

Bosna i Hercegovina godinama unazad ima svoje predstavnike na zasjedanjima konvencija koje se tiču zaštite prirode, biodiverziteta i borbe protiv klimatskih promjena. U tim procesima se jasno već samim prisustvom otvara mogućnost da se regionalno iniciraju određene promjene, koje mogu dobiti i podršku dosta širih razmjera, ali je bitno da se takve inicijative kreiraju, dok praksa trenutno govori suprotno.

Za unapređenje sistema upravljanja biodiverzitetom potrebno je razviti jasne nacionalne izvještaje i strategije kao osnovu za učinkovito međunarodno djelovanje. Umjesto insistiranja na formalnim regionalnim pozicijama, fokus treba biti na osnaživanju nacionalnih kapaciteta i usklađivanju s globalnim ciljevima. BiH bi trebala koristiti svoje prisustvo na međunarodnim konferencijama za pokretanje konkretnih inicijativa koje mogu dobiti širu podršku. Ovo se može ostvariti korištenjem jasnih inputa i informacija od strane civilnog sektora, ali i shvatanjem uloge nadležnih ministarstava koja učestvuju u konferencijama strana, da se pokušaju dugoročno osigurati pozicije koje će doprinijeti zaštiti prirode u BiH. Također, važno je osigurati kontinuitet učešća i institucionalnu memoriju radi dugoročnog planiranja i uticaja.

PARTICIPACIJA SA FOKUSOM NA ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

BiH je potpisnica Aarhuške konvencije, koja garantuje pravo javnosti na pristup informacijama, učestvovanje u odlučivanju i pravnu zaštitu u pitanjima zaštite okoliša. Međutim, njihova primjena je bremenita brojnim poteškoćama.⁴¹

Zakoni o zaštiti okoliša na entitetskom i državnom nivou formalno omogućavaju učešće pojedinaca i OCD u procesima donošenja odluka, strateškoj procjeni i

⁴¹ https://arnika.org/en/news/citizens-of-bosnia-and-herzegovina-still-face-barriers-to-exercising-environmental-rights?utm_source=chatgpt.com

evaluaciji utjecaja na okoliš. U praksi, međutim, OCD često nailaze na otežan pristup informacijama ili slabu transparentnost postupaka.⁴²

Sudjelovanje OCD u razvijanju strategija i zakona je često povremeno i fragmentirano, nedostaju stalni mehanizmi uključivanja na svim nivoima vlasti. Informacije se često ne dijele transparentno, a javni interesi se zloupotrebljavaju kao izgovor za odbijanje.⁴³ Različiti zakonodavni okviri otežavaju jednostavno i efikasno uključivanje građana i OCD.⁴⁴ Ključne prednosti leže u razvoju kapaciteta, legitimiteta i transparentnosti, dok su glavne prepreke slaba institucionalna primjena, neujednačen pravni okvir i nesigurno finansiranje. Zato je neophodno uspostaviti stalne mehanizme uključivanja OCD u donošenje politika (savjetodavna tijela, javne konzultacije) kao i povećati sudjelovanje lokalnih zajednica i marginaliziranih grupa kroz edukaciju i infrastrukturnu podršku projekata.⁴⁵

Jedan od primjera jeste proces usavjanja Zakona o zaštiti prirode u oba entiteta tokom 2024. godine i početkom 2025 godine. Proces se odvijao tako da je tokom Nacrta novog Zakona otvorena mogućnost uključivanja zainteresovane javnosti i OCD za komentarisanje i rad na kreiranju dokumenta. Tako je tokom prve polovine 2024 godine, Nacrt stavljen na javni uvid u Republici Srpskoj. Tu se stvorila mogućnost organizacijama i pojedincima da dostave svoje komentare i prijedloge na Nacrt zakona. Uzevši u obzir postojanje organizacija sa jako velikom stručnošću i iskustvom o određenim oblastima, postojala je mogućnost da je i u toku kreiranja samog Zakona, u radnu grupu ili radna tijela uvrste predstavnici organizacija. Ova praksa često izostaje, ali može dati jako kvalitetne rezultate. Mimo javnih rasprava, po okončanju javnog uvida, otvorena je mogućnost da OCD utiče na izmjene novog Zakona o zaštiti prirode u RS i tokom Prijedloga Zakona.⁴⁶ Tako je novi Zakon o zaštiti prirode usvojen zvanično od strane Narodne skupštine u junu 2026, a jedan dio komentara i prijedloga je usvojen od strane OCD.

⁴² https://www.sei.org/perspectives/public-participation-key-to-bih-environmental-development/?utm_source=chatgpt.com

⁴³ https://arnika.org/en/news/citizens-of-bosnia-and-herzegovina-still-face-barriers-to-exercising-environmental-rights?utm_source=chatgpt.com

⁴⁴ https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/582220?utm_source=chatgpt.com

⁴⁵ <https://nnpn.ba/>

⁴⁶ <https://czzs.org/usvojen-zakon-o-zastiti-prirode-prijedlozi-centra-uvrsteni-u-novi-zakon/>

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Iako je opšta ocjena da je Bosna i Hercegovina zemlja bogata prirodnim resursima i biološkom raznolikošću, stoji konstatacija da je vrlo mali postotak teritorije zemlje pod nekim oblikom zaštite u skladu sa propisima o zaštiti prirode. Regulatorni okvir za zaštitu prirode postoji, u Republici Srpskoj usvojen je Zakon o zaštiti prirode 2024. godine, dok je u Federaciji BiH usvojen Zakon o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti prirode 2025. godine. Dakle, oba važna zakona su recentna i u dobroj mjeri usklađena sa zahtjevima EU propisa koji regulišu ovu materiju. Postavljen je institucionalni okvir za obavljanje poslova u oblasti zaštite prirode i biološke raznolikosti, ali u Federaciji BiH ne postoji stručno tijelo (Zavod) koji bi koordinirao stručne i istraživačke poslove u ovoj upravnoj oblasti, što usporava i otežava rad na terenu i postavljanje prohodnijeg puta ka proglašenju novih zaštićenih područja, što bi za zemlju trebao biti prioritet. S toga je neophodno da Federalno ministarstvo okoliša i turizma, zajedno sa Vladom FBiH oformi zvaničnu instituciju – Zavod za zaštitu prirode u FBiH, kako bi se na efikasniji način vršila i zaštita prirode ali i monitoring zaštićenih područja.

Bosna i Hercegovina je prihvatila Zelenu agendu za Zapadni Balkan, ali nije uradila mnogo na planu pripreme dokumenata koji bi za cilj imali uspješnu realizaciju zadataka koje je BiH preuzela. Nije oformljeno tijelo koje bi koordiniralo rad na realizaciji Agende, posebno nema regulatornog i institucionalnog odgovora na dio Agende koji se odnosi na zaštitu prirode i biološke raznolikosti. U vezi sa tim, neophodno je da oba entiteta oforme radno tijelo za sprovođenje mjera koje se tiču zaštite prirode i biodiverziteta, a tu su nadležne Vlade oba entiteta, sa posebnim vođstvom od strane nadležnih ministarstava za ekologiju tj okoliš, uz saradnju i koordinaciju kroz Međuentitetsko tijelo za zaštitu okoliša na nivou BiH.

Organizacije civilnog društva su prihatile izazov i u toku su mnoge aktivnosti kojima se provode projekti i programi snažnijeg uključivanja civilnog sektora na polju zaštite prirode. Organizacije civilnog društva iz cijele zemlje su organizovane u nekoliko platformi (mreže, partnerstva, koalicije) i kroz svoje projekte i programe iniciraju proglašenje zaštićenih područja, pokušavaju da utiču na dešavanja u pripremi boljeg regulatornog i institucionalnog okvira za zaštitu prirode. U 2025. godini, Bosna i Hercegovina nije uradila mnogo kako bi se ispunile zacrtane obaveze ka kreiranju bolje zaštite prirode i očuvanja biodiverziteta.

Napredak i iskorak u polju zaštite prirode se može ostvariti upravo većom saradnjom predstavnika institucija sa OCD. Posebno nadležnih Ministarstava koja su nadležna za zaštitu prirode, kao bi se uspostavio dijalog i napravili dodatni iskoraci ka kreiranju novih zaštićenih područja, ali i očuvanju vrsta, jer iz civilnog sektora se može dobiti i stručni i finansijski kapaciteti. Ministarstva nadležna za zaštitu prirode i ekologiju u oba entiteta moraju ubrzati i otkočiti procese proglašenja novih zaštićenih područja, jer trenutni prikaz stanja na terenu dokazuje da niz inicijativa postoji koje su spremne i po nekoliko godina čekaju na

proglašenje, ali ih koči nesaglasnost nadležnih ministarstava sa ostalim granama privreda o korištenju datog prostora, prvenstveno sektora energetike, gdje se jasno vidi da se dosta prednosti daje inicijativama iz energetskog sektora, a da u tim procesima nadležna ministarstva prave takozvane ustupke, stvarajući štetu svojim resorima.

Postojeći institucionalni kapaciteti u BiH ne pokazuju dovoljnu mogućnost da se nose sa realizacijom zadataka koji su proizašli iz Akcionog plana, posebno u narednom periodu od pet godina. Da bi se taj problem prevazišao, ključno je skoro pa potpuno promijeniti postojeće politike zaštite prirode, jer u suprotnom se neće daleko odmaći od skromnih realizovanih aktivnosti kao što je to slučaj sa prvih pet godina realizacije.

Pokrenut je proces uspostave Savjetodavnog vijeća za zaštitu okoliša u Federaciji BiH, te je mreža organizacija civilnog društva predložila da u Vijeću učestvuju i predstavnici OCD. Proces je zastao, ali svakako je jedan od mogućih okvira za etabliranu saradnju donosilaca odluka sa civilnim sektorom. Da li će se Vijeće zaista uspostaviti i da li će u radu Vijeća učestvovati i OCD nemoguće je reći u ovom trenutku, ali postoji dobra volja i ovo može biti dobra šansa za institucionalnu uvezanost OCD sa donosiocima odluka.

Upitnik za predstavnike institucija BiH

Upitnik je kreiran za potrebe izrade izvještaja o implementacija Zelene Agende i Akcionog plana sa fokusom na zaštitu prirode i očuvanje biodiverziteta, kroz projekat „Navigator Zelene Agende – Osnaživanje civilnog društva za podršku razvoju klimatski neutralnih i otpornih ekonomija na Zapadnom Balkanu“, koji provodi Aarhus centar u Bosni i Hercegovini.

1. Što vidite kao glavne uspjehe u oblasti zaštite prirode i biodiverziteta u implementaciji Zelene Agende i Akcionog plana ?

2. Šta vidite kao glavne prepreke u realizaciji ciljeva o zaštiti prirode i biodiverziteta proizašlih iz Zelene agende i Akcionog plana ?

3. Da li vidite dopinos organizacija civilnog društva u ispunjavanju obaveza iz Akcionog plana kada je riječ o zaštiti prirode i biodiverziteta ?

4. Koje procese, po Vašem mišljenju, tokom procesa zaštite prirode i biodiverziteta treba poboljšati?

5. Da li je planiran budžet za implementaciju Zelene Agende u sektoru zaštite prirode i da li imate kadrovskih kapaciteta za potpunu implementaciju Zelene Agende?

Upitnik za predstavnike OCD

Kreiran za potrebe izrade izvještaja o implementacija Zelene Agende i Akcionog plana sa fokusom na zaštitu prirode i očuvanje biodiverziteta, kroz projekat „Navigator Zelene Agende – Osnaživanje civilnog društva za podršku razvoju klimatski neutralnih i otpornih ekonomija na Zapadnom Balkanu“, koji provodi Aarhus centar u Bosni i Hercegovini.

1. Da li smatrate da određeni strateški dokumenti nedostaju u procesu zaštite prirode i biodiverziteta u BiH i koji?

2. Da li ima dovoljno zaštićenih područja u BiH?

3. Da li nam je više neophodna zaštita prirode ili obnova prirode?

4. Na koliko područja radite i/ili doprinosite procesu zaštite ili ste uključeni u neku inicijativu, i koju?

5. Šta su glavne prepreke u procesu zaštite prirode i uspostavljanja zaštićenih područja?

6. Po vašem iskustvu, koliko dugo traje proces uspostavljanja zaštićenog područja?

7. Kako ocjenjujete gazdovanje i upravljanje šumama u BiH?

8. Da li ostvarujete regionalnu saradnju u okviru zemalja Zapadnog Balkana?

9. Da li pratite rad ili imate mogućnost učešća u radu međuentitetskog tijela za zaštitu okoliša BiH?

10. Da li ste čuli za Regionalnu radnu grupu za okoliš i/ili bili dio?

11. Da li znate za rad i/ili ste bili dio sastanaka Biodiverzitetske radne grupe za Jugoistočnu Evropu (BDTF SEE)?

Spisak relevantnih konvencija i sporazuma

Zakon o postupku zaključivanju i izvršavanju međunarodnih ugovora Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 29/00 i 32/13) u članu 27. određuje da se Savjet ministara Bosne i Hercegovine stara se o izvršavanju međunarodnih ugovora preko nadležnih institucija Bosne i Hercegovine i entiteta.

U narednom dijelu teksta je predstavljen pregled međunarodnih ugovora koji se striktno odnose na zaštitu prirodnih resursa i biološke raznolikosti. Bosna i Hercegovina je članica sljedećih sporazuma/ugovora/konvencija, koje pobliže regulišu materiju biološke raznolikosti i zaštite prirodnih resursa:

UN Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD) – globalni međunarodni sporazum, usvojen 1992., stupio na snagu 29. decembra 2003. godine, kojim su postavljeni temelji zaštiti prirodnih vrijednosti i biološke raznolikosti. Bosna i Hercegovina ratifikovala je Konvenciju 4. oktobra 2002. godine Odlukom o ratifikaciji UNCBD-a (član V.3.d Ustava BiH, 152. zasjedanje) koju je donijelo Predsjedništvo BiH. Odluka o ratifikaciji je objavljena u „Službenom listu Bosne i Hercegovine“- MU broj 12/02.

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija), Odluka Predsjedništva BiH o ratifikaciji Konvencije je objavljena u „Službenom listu Bosne i Hercegovine“ – Međunarodni ugovori, broj 8/08).

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES) je potpisana na međuvladinoj konferenciji u Washingtonu, 3 marta 1973. godine, a stupila je na snagu 1. jula 1975. godine. Konvencija reguliše i nadzire trgovinu ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka kroz sistem izdavanja posebnih uvozno – izvoznih dozvola i uvjerenja. Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES) 05.12.2008. godine, Odlukom Predsjedništva BiH koja je objavljena u „Službenom listu Bosne i Hercegovine“ , MU broj: 11/08).

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 93. sjednici, održanoj 08.03.2017. godine, donijelo je **Odluku o uslovima i načinu provedbe Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES) u Bosni i Hercegovini**, a ista je objavljena u „Službenom listu Bosne i Hercegovine“, broj 31/18. Ovom Odlukom se definira način na koji će se vršiti izdavanje dozvola za promet ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka, mrtvih primjeraka, te njihovih dijelova i derivata, odnosno svih vrsta koje se nalaze na spisku dodataka CITES-a.

Konvencija o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija CMS) usvojena u Bonu 23. 06. 1979. Konvencija je u BiH ratifikovana Odlukom

Predsjedništva BiH od 08.09.2017. g., objavljena u „Službenom listu BiH – MU” br. 8/17.

Sporazum o zaštiti evropskih populacija šišmiša usvojen 04. 12. 1991. u Londonu; stupio je na snagu 1994. godine, a trenutno broji 35 država članica. Predsjedništvo BiH je odluku o ratifikaciji Sporazuma donijelo 1. augusta 2018. godine uz prethodnu saglasnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Odluka sa tekstom Sporazuma objavljena u Sl. list BiH MU 9/18.

Pregled regulatornih okvira na nižim administrativnim nivoima (entiteti i Brčko distrikt)

Strateški i regulatorni okvir u Federaciji Bosne i Hercegovine

Regulatorni okvir za zaštitu prirode u FBiH čine sljedeći pravni akti:

- Zakon o zaštiti okoliša („Službene novine FBiH“, broj 15/21);
- Zakon o zaštiti prirode („Službene novine FBiH“, broj 66/13 i 10/25);
- Zakon o Nacionalnom parku "Una" ("Službene novine Federacije BiH", broj 44/08);
- Uredba NATURA 2000 – zaštićena područja u Europi („Službene novine F BiH“, broj: 43/11);
- Pravilnik o uspostavljanju i upravljanju informacionim sistemom za zaštitu prirode i vršenje monitoringa („Službene novine FBiH, broj 46/05);
- Pravilnik o uslovima i načinu prekograničnog prometa ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka u FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 92/22);
- Pravilnik o novim mjerama za istraživanje ili očuvanje kako bi se spriječio značajan negativan uticaj na vrste namjernim hvatanjem ili ubijanjem vrsta („Službene novine FBiH “, broj 65/06);
- Pravilnik o uspostavljanju sistema praćenja namjernog držanja i ubijanja zaštićenih životinja („Službene novine FBiH, broj 46/05);
- Pravilnik o sadržaju i načinu izrade plana upravljanja zaštićenim područjima („Službene novine FBiH “, broj 65/06);
- Pravilnik o uslovima pristupa zaštićenom području („Službene novine Federacije BiH“, broj 69/06);
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra zaštićenih područja („Službene novine FBiH “, broj 69/06);
- Crvena lista ugroženih divljih vrsta i podvrsta biljaka, životinja i gljiva („Službene novine FBiH“, broj: 7/14);
- Pravilnik o načinu provođenja procjene rizika i izrade studije procjene rizika uvođenja, ponovnog uvođenja i uzgoja stranih svojti i postupak izdavanja dozvole za unošenje stranih svojti u Federaciju Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“, broj: 102/15, 78/19).
- Pravilnik o zabrani korištenja sredstava za hvatanje ili ubijanje divljih životinjskih vrsta te načina prijevoza („Službene novine FBiH“, broj: 102/22);
- Pravilnik o uslovima i načinu prekograničnog prometa ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka u FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 92/22);

- Pravilnik o mjerama zaštite za strogo zaštićene i zaštićene vrste i podvrste i zaštićene vrste i podvrste („Službene novine FBiH“, broj 21/20);

Strateški i regulatorni okvir u Republici Srpskoj

Propisi kojima se uređuje oblast zaštite prirode u Republici Srpskoj su sljedeći:

- Zakon o zaštiti životne sredine "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 71/2012, 79/2015 i 70/2020);
- Zakon o zaštiti prirode („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 49/24);
- Zakon o Nacionalnom parku Drina (Službeni glasnik Republike Srpske", br. 63/17)
- Zakon o Nacionalnom parku "Kozara" ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 121/12)
- Zakon o Nacionalnom parku "Sutjeska" ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 121/12)
- Uredba o strogo zaštićenim i zaštićenim divljim vrstama („Službeni glasnik RS" br. 65/20)
- Uredba o Crvenoj listi zaštićenih vrsta flore i faune Republike Srpske („Službeni glasnik RS" br. 124/12)
- Pravilnik o izmjeni i dopuni Pravilnika o načinu obilježavanja zaštićenih područja (Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 3/18 i 116/20)
- Pravilnik o sistemu praćenja namjernog držanja i ubijanja zaštićenih životinja („Službeni glasnik Republike Srpske" br. 85/05);
- Pravilnik o načinu uspostavljanja i upravljanja informativnim sistemom za zaštitu prirode i sistemu praćenja („Službeni glasnik Republike Srpske" br. 85/05).

Strateški i regulatorni okvir u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine

Propisi BD BiH koji čine sistem prava za zaštitu prirode su:

- Zakon o zaštiti životne sredine – objavljen u Službenom glasniku Brčko distrikta BiH", broj: 32/24;
- Zakon o zaštiti prirode, objavljen u "Službenom glasniku Brčko distrikta BiH", br. 16/2024 - prečišćen tekst zakona objavljenih u „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", brojevi: 1/05, 19/07 i 9/09.

BIBLIOGRAFIJA

Sofijska deklaracija o zelenom planu za Zapadni Balkan;

Stockholm Environment Institute. *BiH ESAP 2030+: Environmental Strategy and Action Plan for Bosnia and Herzegovina*, 2023.

United Nations Environment Programme (UNEP), Izvještaj o stanju okoliša u Bosni i Hercegovini, 2012

Center for Environment (BiH), Aarhus Center in BiH, Center Dr. Stjepan Bolkay, i Arnika. *Environmental Democracy in Bosnia and Herzegovina: Aarhus Convention Shadow Implementation Report 2025*: Center for Environment i partneri, 2025.

Eko Forum Zenica, Partnerstvo 27, i Mreža Eko BiH. *Poglavlje 27: Procjena napretka u oblasti zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini*. Shadow report, treće izdanje, 2024

Pilipović, Ratko. *Zaštićena područja Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, 2024.

Centar za energiju, okolinu i resurse – CENER 21. *Rješenja zasnovana na prirodi za mala i srednja preduzeća i primjena najboljih praksi*, 2023.

Bosnia and Herzegovina. *Ministry of Foreign Trade and Economic Relations. State of the Environment Report of Bosnia and Herzegovina 2012*.

USAID/BiH. *Bosnia and Herzegovina Biodiversity Analysis and Addressing the Biodiversity Needs FAA 119 Analysis*. Sarajevo, 2020.

Barudanović, Senka, i Mersudin Avdibegović, ur. *Procjena stanja prirode i upravljanja prirodnim resursima u Bosni i Hercegovini*, 2024.

CIN – Centar za istraživačko novinarstvo BiH; članci o temama vezano za životnu sredinu - <https://cin.ba/tag/mhe/>